

השפה כמופע ושפת המופע
בתרבויות המזרח התיכון
اللغة كأداء ولغة الأداء في
الثقافات في الشرق الأوسط

יום שני, 22 במאי

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

18:00 – 9:15

חברת תקצירים

האגודה הישראלית לחקר שפה וחברה

Israeli society for the Study of Language and Society

الجمعية الاسرائيلية لدراسة اللغة والمجتمع

הכינוס ה-16 של האגודה הישראלית לחקר שפה

השפה כמופע ושפת המופע בתרבויות המזרח התיכון

חוברת תקצירי הכנס

22.5.2017

בשיתוף המחלקה ללימודי המזרח התיכון

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

הוועדה המארגנת :

ד"ר אלון פרגמן (יו"ר), ד"ר אורית וקנין-יקותיאלי, ד"ר לאונרדו כהן.

האגודה הישראלית לחקר שפה וחברה :

פרופ' מוחמד אמארה (נשיא האגודה), ד"ר אורלי חיים (מתאמת האגודה).

השפה כמופע ושפת המופע בתרבויות המזרח התיכון اللغة كأداء ولغة الأداء في الثقافات في الشرق الأوسط

10:00 - 9:15 התכנסות, רישום וכיבוד קל

בניין 72, חדר 529, קומה 5, המחלקה ללימודי המזרח התיכון

10:00 - 11:30 מושבים מקבילים

שפה, שיח וזהות

יו"ר: עינב ארגמן
בניין 72, חדר 501 (קומה 5)

Ivon Lerner

"Whose language is it anyway?"
Language attrition among
Spanish speakers in Israel

Jacqueline Pnina Cohen, Sharon
Armon-Lotem, Susan Joffe

Ideal and Ought-to-Selves as
Motivators in L2 Adult Learners
of Different Ages

אימאן אבו-דאיד אעראר

המפגש בין הדיאלקט הבדואי
לדיאלקט הפלאחי בקרב מהגרים
בדואים בכפר קאסם

Ronald Shabtaev

Characterization of
Russian-Juhuri Code-switching:
a Case Study

שפה כמופע: רטוריקה ואתנוגרפיה

יו"ר: אילנה שוהמי
בניין 74, חדר 326

בן בורנשטיין

גוונים של אוניברסליות: מבט על
הגלוקליזציה בישראל דרך מופעי שפה
של שיח זכויות האדם

זהר לבנת ואיילת כהן

"אקרא בארמית בשביל המוסיקה":
נאום הבכורה של חברת הכנסת
רות קלדרון

נגה גלעד

"העם שלי הוא העם של האל!":
הקשבה מעוגנת ושיח כאנתוגרפיה

שפה ושיח בהקשרים דתיים, פוליטיים וחברתיים

יו"ר: אילנה אלקד-להמן
בניין 72, חדר 489 (קומה 4)

מיכל כץ

ואלה תולדות הדות (הפסח והחשמל)

עבד אלרחמן מרעי

התהוות לשון הסלנג הצבאית
והפוליטית בישראל בעקבות המגע
עם הערבית

רותי ברדנשטיין ונועם פריי

הגרמטיזציה של הסליחה

שימושי שפה בעידן הדיגיטאלי

יו"ר: ג'אלב ענאבסה
בניין 72, חדר 211 (קומה 2)

Leor Cohen

Small stories of ongoing events
as 'world attending' sequences:
struggles over presents and
futures

עארף אבו גוידר

הפייסבוק נמקור לאינפורמציה בקרב
בני נוער ערבים: בדווים החיים
בכפרים הלא מוכרים

עדנאן ג'ריביע ועירית קופפרברג

ממדים גלויים וסמויים של הקול-
הנרטיבי והמיצוב-החברתי של פרחי-
הוראה ערבים-בדואים בדרום-הארץ

ענת שלזק

"הרצפים הלשוניים בשיח האלקטרוני
הפרטי ברשת הפייסבוק"

הגירה ושפה בעין האמנות

יו"ר: מיכל טננבאום
בניין 72, חדר 122 (קומה 1)

Hilary Avigdor

"We kiss, as We Reach the
Tower of Babel": Language
and Identity in Ximena Moors'
Poetry

Daniel Hansen

Sandra Cisneros: Portraying
Chicana Identity through
Translingual Literature

Ronli Nissim

The Makings of an Anglo-
Indian-Canadian Man; Russell
Peters as a (Non)Stereotypical
Example

Ahuva Ofek

Amy Tan: Blending West and
East through the eyes of a
Translingual Author

גלית פלג

"לבי במזרח ואני במזרח ורוחי
במזרח"; סוגיות בשפה וזהות ביצירות
של המשורר סמי שלום שטרית

12:00 - 12:15 דברי פתיחה וברכות, אולם הסנאט

ד"ר אלון פרגמן, יו"ר הכנס
ד"ר איריס אגמון, ראש המחלקה ללימודי המזרח התיכון
פרופ' מוחמד אמרה, נשיא האגודה הישראלית לשפה וחברה

12:15 - 13:15 הרצאת מליאה, אולם הסנאט

יו"ר: ד"ר אלון פרגמן
שיח בין-דורי בערבית של הנגב: פערים, הסתגלות ומטה-לשון
פרופ' רוני הנקין

13:15 - 13:45 אסיפת חברי האגודה, אולם הסנאט

13:45 - 14:30 ארוחת צהריים, בכניסה לאולם הסנאט

14:30 - 16:00 מושבים מקבילים

שפות כתובות: סוגיות לשוניות ותרגומיות

יו"ר: אורלי חיים
בניין 74, חדר 326

Letizia Cerqueglini

De-grammaticalization in
as-Şāniġ Arabic: Cross-
Generational Changes in Spatial
and Temporal Language

נעמה בן עמי

נפתוליו של מתרגם משירת "הדיואן"
Ido Shvueli
How do you say 'friend' in Latin
?and really mean it

עאידה פתמאוי-ותד

"כאפקט הפרפרים בקצה העולם" -
השיח השפתי אצל המשוררות
הערביות ככלי להשתחררות והשפעה
בשלושה רבדים: האני, הקולקטיבי,
והמטא-שירה

שפה, ספרות ואמנות

יו"ר: זהר לבנת
בניין 72, חדר 211

אימאן יונס

הספרות הדיגיטלית: אינטראקציה בין
ספרות לאמנות

גאולה אלימלך

השפה כאמצעי תעמולה במשטר
הדיקטטורי ביצירה "אעג'אם" מאת
סנאן אנטון

ג'אלב ענאבסה

השפה כביטוי מודוס מודרני כניסיון
לשבירת המוסכמות בלשון הספרות:
אמיל חביבי ואבראהים אסלאן - כמקרה
במחן: מבט אל שני סיפורים קצרים

Katharine Frankel

'Mismatch' Language and
Possibilities of Attachment
and Displacement in Marcel
Duchamp's Readymades

שפה ונוף לשוני

יו"ר: עפרה ענבר
בניין 72, חדר 124 (קומה 2)

אילנה שוהמי ושושי וקסמן

מתודולוגיה אינטגרטיבית לניתוח,
ופרשנות ותיקוף של סדרת מחקרים בנוף
הלשוני של תל אביב יפו 2006-2016

יאיר אור

"לכתוב שיר לאירוויזיון זה כמו לפתור
תשבץ": על תפיסת העברית כשפה
מנוערת בתחרויות האירוויזיון

אמיר מיכלוביץ

ניתוח מטאפורות רב-אופניות
בפרסומות כאמצעי יעיל להוראת
חשיבה ביקורתית על הנוף הלשוני

Muzna Awayed-Bishara

EFL Textbooks and Identity
Construction: A case study on
Arabic/Hebrew speakers
in Israel

רב תרבותיות, שפה ואקדמיה

יו"ר: עירית קופפרברג
בניין 72, חדר 122 (קומה 1)

אילנה אלקד-להמן ויעל פויס

גילוי, כיסוי ואתיקה בקבוצה מרובת
תרבויות הקוראת ספרות בעברית

רבאח חלבי

השפה הערבית באקדמיה הישראלית

חיים רביב

התפילה היהודית 'שמע ישראל', ספר
'דברים' ו'הברים' בין ריבון לווסל
במזרח הקדום: הדגמה של זיקות בין
תרבותיות ובין סקסטואליות באמצעות
ניתוח אינטרטקסטואלי

המופע של שפת הסימנים הישראלית

יו"ר: ונדי סנדלר ועתי ציטרון
בניין 72, חדר 110 (קומה 1)

עתי ציטרון

סימנים משתנים: מתקשרות יומיומית
לשפה תיאטרלית

גל בלויצמן, עתי ציטרון, ונדי סנדלר
מימוש הפוטנציאל של הגוף המביע:
"ארגזי הבלים" של שחקני אָבִיסו

נגה בר

"על אָבִיסוּ זה לא" מתאגר את תפיסת
הגוף הפגום של החברה ההגמונית
באמצעות הישענות על שפת הסימנים
הישראלית

16:00 - 16:15 הפסקת קפה, בניין הסנאט, ליד חדר 136

16:15 - 18:00 פאנל סיום, בניין הסנאט, חדר 136

ישראל והעולם הערבי: ההבטחה והאתגר של תרגום ספרות ערבית לעברית
יו"ר: יוני מנדל

תקצירי הכנס השנתי של האגודה הישראלית לשפה וחברה 2017

תוכן עניינים

11..... הגירה ושפה בעין האמנות

מחקרי סטודנטים. יו"ר המושב: ד"ר מיכל טננבאום

"We kiss, as We Reach the Tower of Babel": Language and Identity in Ximena Moors' Poetry - Hilary Avigdori

Sandra Cisneros: Portraying Chicana Identity through Translingual Literature - Daniel Hansen

The Makings of an Anglo-Indian-Canadian Man; Russell Peters as a (Non)Stereotypical Example - Ronli Nissim

Amy Tan: Blending West and East through the eyes of a Translingual Author - Ahuva Ofek

"לבי במזרח ואני במזרח ורוחי במזרח"; סוגיות בשפה וזהות ביצירתו של המשורר סמי שלום שטרית - גלית פלג

17..... שימושי שפה בעידן הדיגיטאלי

יו"ר המושב: ג'אלב ענאבסה

Small stories of ongoing events as 'world attending' sequences: struggles over presents and futures - Leor Cohen

הפייסבוק כמקור לאינפורמציה בקרב בני נוער ערבים: בדווים החיים בכפרים הלא מוכרים - עארף אבו גוידר

ממדים גלויים וסמויים של הקול-הנרטיבי והמיצוב-החברתי של פרחי-הוראה ערבים-בדואים בדרום-הארץ - עדנאן ג'ריביע ועירית קופפרברג
"הרצפים הלשוניים בשיח האלקטרוני הפרטי ברשת הפייסבוק" - ענת שלזק

22..... שפה ושיח בהקשרים דתיים, פוליטיים וחברתיים

יו"ר המושב" אילנה אלקד-להמן

ואלה תולדות הדות (והפסח והחשמל) - מיכאל כץ

התפילה היהודית 'שמע ישראל', ספר 'דברים' ו'הברית בין ריבון לווסל במזרח הקדום':
הדגמה של זיקות בין תרבותיות ובין טקסטואליות באמצעות ניתוח אינטרטקסטואלי - חיים רביב

התהוות לשון הסלנג הצבאית והפוליטית בישראל בעקבות המגע עם הערבית - עבד אלרחמן מרעי

הגרמטיזציה של הסליחה - רותי ברדנשטיין ונועם פריי

26.....שפה כמופע: רטוריקה ואתנוגרפיה

יו"ר המושב: אילנה שוהמי

גוונים של אוניברסליות: מבט על הגלוקליזציה בישראל דרך מופעי שפה של שיח זכויות האדם - בן בורנשטיין

"אקרא בארמית בשביל המוסיקה": נאום הבכורה של חברת הכנסת רות קלדרון - זהר לבנת ואיילת כהן

דימויים לשוניים-חזותיים של נשים בפרסומות מהשבועון החילוני "לאשה" ומהשבועון החרדי "משפחה": מבט משווה - עירית זאבי ואריאל פרידמן

"העם שלי הוא העם של האל!": הקשבה מעוגנת ושיח כאתנוגרפיה - נגה גלעד

30.....שפה, שיח וזהות

יו"ר המושב: עיב ארגמן

"Whose language is it anyway?" Language attrition among Spanish speakers in Israel – Ivonne Lerner

Ideal and Ought-to Selves as Motivators in L2 Adult Learners of Different Ages - Jacqueline Pnina Cohen, Sharon Armon-Lotem, Susan Joffe

המפגש בין הדיאלקט הבדואי לדיאלקט הפלאחי בקרב מהגרים בדואים בכפר קאסם - אימאן אבו-זאיד אעראר

Characterization of Russian-Juhuri Code-switching: a Case Study - Ronald Shabtaev

34.....שיח בין-דורי בערבית של הנגב: פערים, הסתגלות ומטה-לשון – רוני הנקין

יו"ר המושב: אלון פרגמן

35.....המופע של שפת הסימנים הישראלית

יו"ר המושב: ונדי סנדלר ועתי ציטרון

סימנים משתנים: מתקשורת יומיומית לשפה תיאטרלית – עתי ציטרון
מימוש הפוטנציאל של הגוף המביע: "ארגזי הכלים" של שחקני אָבִּיסוֹ – גל בלזיצמן עם עתי ציטרון וונדי סנדלר

"על אָבִּיסוֹ זה לא" מאתגר את תפיסת הגוף הפגום של החברה ההגמונית באמצעות הישענות על שפת הסימנים הישראלית - ננה בר

39.....רב-תרבותיות, שפה ואקדמיה

יו"ר המושב: עירית קופפרברג

גילוי, כיסוי ואתיקה בקבוצה מרובת תרבויות הקוראת ספרות בעברית - אילנה אלקד-להמן ויעל פויס

התיתכן הוראה חד-לשונית בהכשרה לייעוץ חינוכי בישראל? - אריאלה בארי בן ישי ולורי גרינברגר

اللغة العربية في أروقة الأكاديمية العبرية - رباعا حلابي

44.....שפה ונוף לשוני.

יו"ר המושב: עפרה ענבר

מתודולוגיה אינטגרטיבית לניתוח, ופרשנות ותיקוף של סדרת מחקרים בנוף הלשוני של תל אביב יפו 2006-2016 - אילנה שוהמי ושושי וקסמן

"לכתוב שיר לאירוויזיון זה כמו לפתור תשבץ": על תפיסת העברית כשפה מכוערת בתחרויות האירוויזיון - יאיר אור
ניתוח מטאפורות רב-אופניות בפרסומות כאמצעי יעיל להוראת חשיבה ביקורתית על הנוף הלשוני - אמיר מיכלוביץ'

EFL Textbooks and Identity Construction: A case study on Arabic/Hebrew speakers in Israel - Muzna Awayed-Bishara

48.....שפה, ספרות ואמנות.

יו"ר המושב: זהר לבנת

הספרות הדיגיטלית: אינטראקציה בין ספרות לאמנות - אימאן יונס

השפה כאמצעי תעמולה במשטר הדיקטטורי ביצירה "אעג'אם" מאת סנאן אנטון - גאולה אלימלך

השפה כביטוי מודוס מודרני כניסיון לשבירת המוסכמות בלשון הספרות: אמיל חביבי ואבראהים אסלאן- כמקרה מבחן: מבט אל שני סיפורים קצרים - גאלב ענאבסה

'Mismatch' Language and Possibilities of Attachment and Displacement in Marcel Duchamp's Readymades – Katharine Frankel

52.....שפות כתובות: סוגיות לשוניות ותרגומיות.

יו"ר המושב: אורלי חיים

De-grammaticalization in aş-Şāniġ Arabic: Cross-Generational Changes in Spatial and Temporal Language - Letizia Cerqueglini

נפתוליו של מתרגם משירת "הדיואן" - נעמה בן עמי

How do you say 'friend' in Latin and really mean it? - Ido Shvueli

"أنتز كرفيف فراشات في أقصى الأرض": الخطاب اللغوي للشاعرة المعاصرة أداة للتحرر والتأثير عبر ثلاث مزايا: الذات، الجماعة والميتا-شعرية - عايدة فحماوي وتد

57.....פאנל הסיום.

ישראל והעולם הערבי: ההבטחה והאתגר של תרגום ספרות ערבית לעברית

יו"ר המושב: יוני מנדל

משתתפי הפאנל: יהודה שנהב, חנה עמית-כוכבי, חוסני אלח'טיב שחאדה

הגירה ושפה בעין האמנות

מעברים לשוניים בקולמוס ובמכחול; הגירה ושפה בעין האמנות

מחקרי סטודנטים בתכנית לחינוך רב-לשוני, בית הספר לחינוך, אוניברסיטת תל אביב

יושבת ראש המושב: ד"ר מיכל טננבאום

המושב המוצע עוסק בנקודות מפגש בין רב לשוניות, הגירה וזהות, והשתקפותם בספרות ובשירה. הנחת היסוד היא מרכזיותה של שפת האם כסמל בעברו של אדם וככזו המכילה זיכרונות ורגשות הנוגעים בחוויות ילדות מוקדמות וביחסי אובייקט משמעותיים המעצבים זהותו של אדם ומשפיעים עמוקות על תחושת העצמי. לאור זאת, מרתק לבחון כיצד יוצרים המהגרים בשלבים שונים בחייהם בוחרים ליצור בחייהם הבוגרים, מהן הבחירות הלשוניות שהם עושים, האם ובאיזו מידה הם מוותרים על שפת האם, מהן המוטיבציות העומדות מאחורי בחירה במעברי שפה, וכיצד באות לידי ביטוי חוויות ההגירה והזהות ביצירותיהם. שאלות דומות נוגעות גם לבני הדור השני, ולמידה בה הם נושאים עימם את דפוסי השפה והזהות של הדור הקודם. במושב יציגו תלמידים בתכנית לחינוך רב לשוני עבודות חקר שבוצעו במסגרת קורס העוסק בנקודות מפגש בין שפות, זהויות ואמנויות. יוצעו תובנות פסיכולוגיות וסוציולינגוויסטיות תוך דגש על הייחודיות בניתוח 'נתונים' שהם למעשה יצירה אמנותית.

יושבת הראש תפתח ותדון במחקרים בסיום המושב במבט משווה.

Kellman, S.G. (2014). *The Translingual Imagination*. Lincoln and London: University of Nebraska Press.

Wilson, R. (2013). Another language is another soul. *Language and Intercultural Communication*, 13(3), 298-309.

Pavlenko, A. (2001). "In the world of the tradition, I was unimagined": Negotiation of identities in cross-cultural autobiographies. *The International Journal of Bilingualism*, 5(3), 317-344.

להלן חמשת התקצירים ע"פי סדר הא"ב של המציעים.

“We kiss, as We Reach the Tower of Babel”:

Language and Identity in Ximena Moors’ Poetry

Hilary Avigdori

With language and literacy embodying the essence of professional identity amongst writers, the multilingual and multiliterate writer is regarded as endowed with a sonorous faculty that is especially rare within this artistic community. Yet, the prevalent choice of a specific language as artistic medium is not a reflection of unadorned expression, but rather constitutes a symbolic declaration with respect to the writer’s identity, both at the individual and social levels. In the case of immigrant writers, choice of language *via-à-vis* issues of identity constitutes a nonpareil instance for examination considering the unique identity that is exclusive to immigrants. In this regard, immigration is analogized to the abstraction of a journey, involving reconstruction of the self, and repositioning of this self within the new society, wherein various constituents of the self bear variant social meanings at a myriad of levels. Correspondingly, this presentation examines the work of Ximena (Alén-Fischer) Moors, a Chilean-American immigrant poet. We analyze a selection of Ximena’s poems on the basis of Akhtar’s perspective, which conceptualizes immigration as a third individuation, as well as within the framework of Turner’s social identity theory of self-categorization. Ximena’s artistic medium of choice is Spanish—her L1—but additionally she exhibits a wielding of her L2 English in selected situations. Through this linguistic manipulation, Ximena unveils her journey of emotion and newly evolving identity, maintaining intimacy with and within her L1 and, correspondingly, with her novel collective and audience that is the broader linguistic community. While maintaining a symbolic distance from her host society, she proclaims the newfound pains of ambiguity associated with her most cherished network—language.

Akhtar, S. (1995). A third individuation: immigration, identity, and the psychoanalytic process. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 43, 1051-1084.

Alén-Fischer, X. (1989). *De Este Mundo y el Otro* [From this world and the other]. Barcelona, Spain: Salvat Editors.

Pavlenko, A. (2008). Emotion and emotion-laden words in the bilingual lexicon. *Bilingualism: Language and Cognition*, 11(2), 147-164.

Turner, J. C., & Reynolds, K. J. (2012). Self-categorization theory. In P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories in social psychology* (ch. 2, pp. 399-417). London: Sage.

Sandra Cisneros: Portraying Chicana Identity through Translingual Literature

Daniel Hansen

Sandra Cisneros is a celebrated Mexican-American author whose works deal with many issues related to bilingualism, immigration, cultural hybridity, and ethnic identity. This study analyses two of her novels, *The House on Mango Street* and *Woman Hollering Creek and Other Stories*, with the goal of identifying the literary strategies she uses to explore these issues as well as to gain insights that can enrich our understanding of the lived experiences of Chicano people and other minority groups. I discuss her use of code-switching, selective translation, and explicit commentary about English and Spanish to reflect a bilingual context, especially concerning the connection between language and emotion. Reference is also made to her treatment of problems like prejudice, poverty, misogyny, and assimilation in relation to immigrant life. In addition, I examine the theme of cultural hybridity in relation to theories of ethnic identity and the cultural artefacts that Cisneros touches on which create ethnic boundaries. Following the analysis of the texts, I present a discussion of the practice of code-switching in literature based on the theory developed by Sternberg (1981) and his idea of translational mimesis to solve the problem of representing a multilingual world through a monolingual medium. I integrate this approach with Cisneros's writings and describe how she uses different kinds of translational mimesis for different purposes to depict an authentic and comprehensible portrayal of her characters and stories.

Nagel, J. (1994). Constructing ethnicity: Creating and recreating ethnic identity and culture. *Social Problems*, 41(1), 152-176.

Sternberg, M. (1981). Polylingualism as reality and translation as mimesis. *Poetics Today*, 2(4), 221-239.

Wilson, R. (2013). Another language is another soul. *Language and Intercultural Communication*, 13(3), 298-309.

**The Makings of an Anglo-Indian-Canadian Man;
Russell Peters as a (Non)Stereotypical Example**

Ronli Nissim

Research into the migration of Indian people to North America, and specifically to Canada, points to many hardships, especially due to racial discrimination, in addition to questions of identity that are shared by all immigrants. These issues are often passed on to the second-generation, who, in turn, deal with them in different ways. This lecture will present the case of one migrant of second-generation from an Anglo-Indian origin – Russell Peters, a successful comedian and standup artist. Through the analysis of Peters’ standup routines, his autobiographical book and a collection of interviews and online material, the talk will demonstrate how Peters’ hybrid identity was formed by his family’s background, which heavily influenced his entire career. Despite their apparent common language (e.g., English), the cultural differences between Peters’ relatives and their surroundings had made Peters more attuned to the thin lines that differ us from one another. As both a child of immigrants from India, and a Canadian-born man, whose visibility still tells his surroundings that his origins are elsewhere, Peters deals with stereotypes and the differences between peoples and cultures, including body gestures, social norms, linguistic nuances and forms of communication. Yet Peters does not deal with these issues in order to perpetuate the stereotypes, but in order to empower the people behind them, to raise awareness to ignorance and racism and to strengthen the sameness between people. And indeed, also to make people laugh, which is part of the magic in his performances.

Akhtar, S. (1995). A third individuation: Immigration, identity and the psychoanalytic process. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 43, 1051-1084.

Peters, R. (2011). *Call Me Russell*. Anchor Canada.

Portes, A., & Rumbaut, R. G. (2001). *The story of the immigrant second generation: Legacies*. New York: Russell Sage Foundation.

Amy Tan: Blending West and East through the eyes of a Translingual Author

Ahuva Ofek

Translingual and bilingual writers are fascinating to explore, as their lives have oftentimes went through various changes and their position between languages allow them to challenge the limits of their own literary means. Amy Tan is a bilingual author, a second generation immigrant of Chinese origin in the US, who focuses on topics that address the vast differences between the Western and Eastern cultures. In this talk, I will focus on her, and on one of her books—*The Joy Luck Club*. I will show how Tan's background and upbringing influenced her writing, her use of language, the limits of language, and how her cultural and linguistic background shaped her into the translingual author she eventually became. My analysis yielded several notions, including the central existence of *nostalgia*; the notion of *a never ending journey*, upon which immigrants leave one land seeking another, and how this can affect and disrupt their whole world; family norms and dynamics, which include a *dual frame of reference*, where parents tend to compare their children's behavior to those of children in their homeland whereas the immigrant children tend to compare their parents with those of their peers or ideas they are exposed to in the new land; the experience of *split*, of both children and adults; and the tremendous impact Chinese culture has had while forming Tan's identity. In her vivid narration, Tan addresses the complexity of her inner splits, questions her hybrid identity, addresses the nuances her languages offer, and wonders whether she, and other immigrants, can ever feel American. This analysis provides fascinating insights into the tremendous impact immigration has on people for generations, and the way they perceive themselves internally and present themselves to the external world.

Qin, B.D. (2006). "Our child doesn't talk to us anymore": Alienation in Immigrant Chinese families. *Anthropology & Education Quarterly*, 37(2), 162-179.

Canagarajah, S. (2012). *Translingual practice: Global Englishes and cosmopolitan relations*. Routledge.

Tan, A. (1990). Mother tongue. *The Threepenny Review*, 43(7), 1-5.

Tan, A. (1989). *The Joy Luck Club*. USA: Ballantine Books.

"לבי במזרח ואני במזרח ורוחי במזרח"; סוגיות בשפה וזהות ביצירתו של המשורר סמי

שלום שטרית

גלית פלג

בני דור שני למהגרים מרבים להתמודד עם שאלות של זהות ושייכות ומוצאים עצמם תכופות חצויים בין "שם" ל"כאן". החוויה של זהות היברידיה המורכבת מהעולם הישן והחדש, כוללת בתוכה את סוגיית השפה המהווה מרכיב מרכזי של הגדרה עצמית. במחקר שערכתי יצאתי לבחון כיצד באות לידי ביטוי שאלות של זהות ושפה ביצירותיו של סמי שלום שטרית, משורר שהיגר בינקותו ממרוקו וגדל בישראל. תמות מרכזיות שעלו בנייתוח כוללות את התייחסותו המעניינת למושג 'שפת אם', זהות מעורבת, מערביות/מזרחיות ויחסי כוחות בין קבוצות כפי שמשתקפים בין השאר בממדים לשוניים.

שלום שטרית "משחק" ביצירתו ברכיבים השונים של זהותו ונוטה להבליט את בחירתו דווקא במרכיבים הנחשבים לנחותים בחברה היהודית הישראלית. הוא מסרב לקבל את היררכית הזהויות לפיה היהודי המערבי נמצא מעל ליהודי המזרחי אשר זה בתורו ניצב מעל לערבי. שלום שטרית מתעתע בקוראים על ידי טשטוש מכוון של ההבדלים בין מזרחי למערבי ובין יהודי לערבי ומכנה עצמו "יהודי-ערבי", מונח שעורר פולמוס כשהוצג לראשונה לפני כשלושים שנה. שלום שטרית מתנגד לתפיסה של "לבי במערב ואנוכי במזרח" שעמדה כנר לרגליהם של מייסדי המדינה ומכריז: "לבי במזרח ואני במזרח ורוחי במזרח".

שלום שטרית מערער גם על היררכיית השפות המקובלת והופך אותה על חודה כאשר הוא "חוטא" שלוש פעמים נגד המקובל בשירה העברית. ראשית, הוא משתמש בשפות זרות ואינו מציית לכלל של "עברי, דבר עברית!"; שנית, אחת השפות בהן הוא משתמש היא הערבית, הנתפסת במידה רבה כשפת אויב, ובכך אינו "מתנער מערביותו" כפי ש"הומלץ" לו ולשאר יוצאי ארצות ערב. ושלישית, הוא משתמש במשלב לשוני נמוך שאינו מזוהה עם הקאנון של השירה הישראלית, הכולל אף קללות, תעתוק של שיבושי לשון ועברית במבטא זר. השימוש בשפות השונות ובמשלבים השונים נועד כביכול להדיר את הקוראים שאינם דוברים שפות אלה, אולם למעשה הוא מהווה הזמנה להכיר את עולמו של הכותב ואת הקהילה בה צמח.

דהאן-כלב, ה. (2006). חקר המזרחים בסוציולוגיה הישראלית: המרוקאים כ"מקרה" של המקרה. *פעמים* 108, 87-126.

עלון, ק' ומרקוביץ, ד' (2009). "השפה המזרחית" כנשאת של רעב וגעגוע. *גג: כתב-עת לספרות*, 20, 138-144.

Shohat, E. (1988). Sephardim in Israel: Zionism from the standpoint of its Jewish victims. *Social Text*, 19-20, 1-35.

שימושי שפה בעידן הדיגיטלי

Small stories of ongoing events as 'world attending' sequences: struggles over presents and futures

Leor Cohen

Located within narrative practices scholarship, this paper explores small stories of ongoing events. These are conventionalized, locally situated and interactionally organized articulations of the moment-to-moment, 'here and now' noticings of perceptible events in the world. Herein, this practice is coined *world attending*, and operationalized as such. Four Ethiopian Israeli males (age 16-17) in a northern Israeli city recorded themselves for 5 hours across 9 sessions, while traversing an urban landscape on foot or via public transportation in and around pick-up games (soccer or basketball) at public city parks. World attendings are marked by a sequence-initial disjunct/discourse marker "tir'e" ('look'), micro-pause and often a continuation of the topic shift. World attendings are found to be coextensive with competing local interactional projects among interlocutors exploiting unrealized possibilities (Labovian comparators), such as hypothetical projections (conditionals or futures) and commands (imperatives). Competitive projects can be easily won/lost, doggedly pursued, or simply abandoned midway. Spatialization processes (De Fina 2009) emerge as key in understanding inherent dialectic relationships of constraints and affordances between talk and space. The type of natural data presented here, produced by participants who are outdoors and on-the-go, provides unique opportunities to study the indexical and coterminous nature of language and the world.

De Fina, A. 2009. From space to spatialization in narrative studies. *Globalization and Language in Contact Scale, Migration, and Communicative Practices*, 109-129.

הפייסבוק כמקור לאינפורמציה בקרב בני נוער ערבים- בדווים החיים בכפרים הלא מוכרים

עארף אבו גוידר

בשנים האחרונות השימוש ברשת האינטרנט ובמחשבים גדל באופן ניכר. מחקרים מצביעים שקבוצות בני נוער היא האוכלוסייה הגדולה הצורכת תקשורת באינטרנט (גולדשמיט, 2010). חוקרים רבים מצדדים בהליך החברתי והפסיכולוגי כמנוף להתהוות הליך של פיוס וסובלנות (ברק, 2006) וכן יצירת חברות בקבוצות השווים (סולברג, 2007).

בעוד מחקרים רבים הצביעו על שימוש גבוה של בני נוער ברשתות החברתיות באינטרנט (בוניאל- ניסים, 2010) ובני נוער ערבים- בדווים בישראל (ג'רביע, 2013; דרוקר- שטרית, 2013; אבו- גוידר, 2014) השימושים בעולם החברתי של בני נוער ערבים- בדווים מהכפרים הלא מוכרים במרחב המקוון בכלל ובפרט ברוח התיאוריה של השימושים והסיפוקים באינטרנט עדיין לא נחקר.

ההנחה המרכזית של מחקר זה הינה שהשימושים של בני נוער ערבים- בדווים בעולם הפייסבוק הינה תהליך סוציולזציה ראשון במעלה בעבור בני נוער ערבים- בדווים המשתייכים לחברה המאופיינת כחברה מסורתית שבה הם מוגבלים בתחומים חברתיים רבים. בני נוער הגרים בכפרים הלא מוכרים סובלים מבדידות חברתית כמי שנלדו בחברה מסורתית בה הסמכות החברתית שייכת למבוגרים וללא תנאים חברתיים נאותים. לדוגמא, בכפרים הלא מוכרים אין שירותים חברתיים, אין תשתיות חשמל, מתנסים, מוסדות רווחה וקהילה פורמלים. האתגר במחקר זה הוא לבחון את עיקר השימושים והסיפוקים באינטרנט שצורכים בני נוער בפייסבוק, ומכאן עולה הפוטנציאל העיקרי אודות השימושים והסיפוקים באינטרנט העיקריים של בני נוער ערבים- בדווים בפייסבוק, מה התמורות שחלו אצל בני נוער ערבים- בדווים בעקבות היחשפותם לעולם הפייסבוק?

למחקר זה ייעדנו מטרות שונות ונשנות, מטרתו המרכזית של מחקר זה הינה לבחון את סוגי הקשרים החברתיים בפייסבוק בהתאם למודל התיאורטי של השימושים והסיפוקים באינטרנט של רוג'רו (Ruggiero, 2000) וההשלכות של קשרים אלו על חיי בני נוער הערבים- בדווים בחברה הערבית- בדווית. כלומר רצינו לבחון האם הפייסבוק עונה על צרכים אינפורמטיביים בקרב בני נוער ערבים- בדווים וכן האם השיח בפייסבוק מזמן מחוות רגשיות חדשות בקרבם?

ממצאי המחקר עולה שבני נוער מפיקים מהשיח המקוון תרומה לימודית ענפה ונוסף להם ידע חדש. בני נוער ציינו שהרשת החברתית פייסבוק מספקת אינפורמציה מגוונת במגוון תחומים כגון: חיפוש מידע, מידע על מקומות בעולם וכן רכישת שפות חדשות. לדוגמא, מרואיינים צדדו בפייסבוק כזירה בה רכשו ידע רב וכן ידע על אודות מקומות חדשים בעולם, רכישת שפות, קבוצות למידה, שאילות על מבחני בגרות ועוד.

תהליך זה אינו רק נמדד בהתנסות בו אלא גם בתהליך קבלת אינפורמציה על מקומות וגם על מידע חדש כמו מקומות בצפון הארץ שבדרך כלל נראות רק בטיולים ויש כאלה שלא זוכים ללכת לטיולים מסוג זה בשל המצב הסוציו אקונומי, בהקשר לכך היו שדווחו שהרשת נתנה להם נדבך עומק להיכרות המקומות החדשים בארץ.

בני נוער ערבים- בדווים נהנים להשתמש בעולם הפייסבוק מכיוון שהרשת הזאת מאפשרת תקשורת עשירה עם נמענים חדשים בכל העולם תוך קבלת דברים שלא ידעו עליהן אלא רק דרך עולם הפייסבוק. בני נוער ערבים- בדווים ציינו שהרשת מאפשרת להם ידע רב מאוד. אחת התמורות הגדולות היא התחושה לנוסף להם ידע חדש.

תרומתו העיקרית של המחקר הינה היקף וראשוניות המחקר בישראל בנושא השיח של בני נוער ערבים- בדווים מהכפרים הלא מוכרים ברשת החברתית הפייסבוק.

מחקר זה מצטרף למחקרים רבים המבוצעים כיום בעולם, והוא מבקש לצייר תמונה מדויקת בכל הקשור לרקימת תהליך חברתי חדש בקרב בני נוער ערבים- בדווים בכפרים הלא מוכרים שהם אינם חווים במציאות היום-יומית אלא במציאות המקוונת.

חלון ההזדמנויות לאינטראקציה בין בני נוער ערבים- בדווים מהכפרים הלא מוכרים הינו מקור לחופשיות, הרשתות החברתיות פותחות אפוא הזדמנות פז ליצור קשרים וירטואליים **בפייסבוק**.

אבו-גוידר, ע'. (2014). 'התרבות המקוונת של בני נוער ערבים- בדואים. **עט השדה**, 14: 76-88.

אבו-גוידר, ע' (2015 א'). "האינטראקציה המקוונת כבריחה מהמציאות החברתית המסורתית של בני נוער ערבים- בדווים לטובת שיח עם בני נוער יהודים", **הרצאה בכנס האגודה הישראלית לתקשורת, השימוש במדיה חדשים בקרב ערבים בארץ**. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, **01/04/2014**.

אבו-גוידר, ע' (2015 ב'). טכנולוגיות תקשורת חדשות כמקור לאינפורמציה בקרב בני נוער ערבים- בדווים בישראל, **הרצאה בכנס שפה וחברה, שיח פוליטי. תל אביב: מכללת סמינר הקיבוצים, 29/06/2015**.

ג'ריביע, ע' (2013). **שימוש באמצעי תקשורת המונים ותפיסת הזהות בקרב בני נוער ערבים- בדואים בנגב**, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור, באר שבע, אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

ברק, ע'. (2006). נוער ואינטרנט: הפסיכולוגיה של ה"כאילו" וה"כזה", **פנים**, 37, 48-58.

גולדשמיט, ר'. (2010). פרוייקט להב"א, מרכז המחקר והמידע בכנסת, נדלה ביום 23 באוגוסט 2011 מתוך

<http://www.knesset.gov.il/committees/heb/material/data/mada2010-12-13.doc>

בוניאל-ניסים, מ' (2010). 'רוצה להיות חבר שלי? על חברות ואלימות בקרב ילדים ובני נוער בפייסבוק', **עט השדה**, 5, עמ' 21-27.

דרוקר- שטרית, ש (2013). **שימוש ברשת האינטרנט וגיבוש זהות בקרב סטודנטים בדואים מהנגב**, עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

סולברג, ש' (2007). **פסיכולוגיה של הילד והמתבגר: מבוא לפסיכולוגיה התפתחותית**, ירושלים:

מאגנס.

Ruggiero, T. (2000). Uses and gratifications theory in the 21st century. *Mass Communication & Society*, 3(1): 3-37.

ממדים גלויים וסמויים של הקול-הנרטיבי והמיצוב-החברתי של פרחי-הוראה ערבים- בדואים בדרום-הארץ

עדנאן ג'ריביע¹ ועירית קופפרברג¹

מטרת מחקר איכותני-מכוון-נתונים זה, המבוסס על גישה-פונקציונלית לחקר-השיח-הנרטיבי (קופפרברג, 2016), היא לחקור את הממדים הגלויים והסמויים של המיצוב-הקבוצתי של סטודנטיות וסטודנטים בדואים בדרום-הארץ, מתוך סיפורי-חייהם. קולו של הפרט או הקבוצה מושמע בשיח המופק על-ידם בעת שהם ממצבים בשיח ממדים שונים של זהותם ביחס לאחרים וביחס להקשר שבו הם מתפקדים (שם).

קבוצת המשתתפים כללה 30 פרחי-הוראה (15 גברים ו-15 נשים), שלומדים במכללה בדרום-הארץ, שבמסגרתה לומדים יחדיו סטודנטים יהודים ובדואים. המכללה מזמנת מקום מפגש ראשון בין שתי האוכלוסיות שלומדת במסגרות חינוך נפרדות. מערכת-החינוך הבדואית בנגב סובלת מקשיים רבים המונעים מהצעירים הבדואים להגיע לאקדמיה (Abu-Saad, 2016). המשתתפים במחקר משתייכים, אם-כן, לעשירון העליון שהצליח להגיע לאקדמיה.

איסוף הנתונים, נערך על-ידי השימוש בטכניקת "חיך הם ספר" (McAdams, 1993). המשתתפים התבקשו לכתוב את סיפורי-חייהם בערבית. כדי לזהות לתאר ולפרש את הקול-הנרטיבי והמיצוב-הקבוצתי הגלוי והסמוי, השתמשנו בניתוח-תוכן וניתוח-מיצוב שהתבסס על כינוי-גוף (קופפרברג, 2016).

שילוב פרשני של ממצאי שני הניתוחים אפשר לנו לבנות ממדים גלויים וסמויים של הקול הנשי והגברי של המשתתפים. הקול-הנשי ממצב את עצמו בנחישות ביחס להקשר של המסורת הבדואית והחברה הישראלית. לקול זה שני מאפיינים בולטים שעוזרים לנשים לשרוד את האפליה המגדרית, לחזק את הביטחון העצמי שלהן ולגבור על הקשיים: הצטיינות בלימודים והתמודדות אקטיבית שנשענת על הלמידה מתוך התנסויות העבר בדרך לאקדמיה. הקול-הגברי ממצב את עצמו ביחס לחברה הבדואית שמקנה לו חופש ואוטונומיה והחברה הישראלית שמגבילה במידה רבה את העתיד המקצועי שלו, מדווח בהרחבה על הקשיים, אך אינו מתייחס להתמודדות איתם או ללמידה מתוך ההתנסות. בכנס נציג את ממצאי המחקר בהרחבה, נפרש את ההבדלים בין הקול הנשי והגברי ונצביע על התרומה היישומית, התיאורטית והמתודולוגית של המחקר.

קופפרברג, ע' (2016). "פשוט לגעת בשמיים": ניתוח שיח משלב שפה פיגורטיבית. תל אביב: הוצאת מכון מופ"ת.

Abu-Saad, I. (2016). Access to high education and its socio-economic impact among Bedouin Arab in Southern Israel. *International Journal of Educational Research*, 76, 96-103.

McAdams, D. (1993). *The stories we live by*. New York, NY: Guildford Press.

"הרצפים הלשוניים בשיח האלקטרוני הפרטי ברשת הפייסבוק"

ענת שלזק

השיח מלבד היותו תופעה לשונית הוא גם תוצר חברתי-פוליטי של פעילות אנושית בהקשר מסויים נתון, והמשמעות הנגזרת ממנו תלויה במשתתפים שלו, במקום בו הוא מתרחש ובדינמיקה שלו (Foucault, 2005). הלכידות של הטקסט בשיח הפרטי בפייסבוק והשלמת פערים בו מושגת על ידי הבנת העולם הפנימי של המשתתפים בשיח בהסתמך על רקע תרבותי משותף.

הגדרת השיח מתחילה בתיאור ובהגדרת עקרונות השיח והמורכבות של היחידות שבו (Varga, 2011), כתוצאה מכך נוצר טקסט בעל מבנה היראכי, המכיל רצפים שונים, המקובלים ע"י משתתפיו (Dijk, 1980).

השיח הפרטי בפייסבוק מכיל טקסט לשוני-אלקטרוני בעל מונולוגים ודיאלוגים. בדומה לשיח הכתוב בעברית הרשמית, הטקסט בשיח הפרטי בפייסבוק מהווה רצף לשוני הגיוני לכיד בעל משמעות.

השיח האלקטרוני ברשת שם דגש על אינטראקציה ועל רצף דיאלוגי. דבר זה הופך את הרשת החברתית לזר פורה להחייאת השפה בסיטואציות המתרחשות במציאות (Crystal, 2011).

יחד עם זאת ברור, שהרצף בשיח זה שונה מזה של השפה הכתובה הרשמית ומזה של השפה הדבורה, שכן הוא כולל אלמנטים, שאינם נמצאים בה כלל כמו אמוטיקונים, עודף סימני פיסוק רגשי ועוד.

השיח האלקטרוני ברשת החברתית הוא צורה של שימוש לשוני בתקשורת אלקטרונית (Abu Sa'aleek, 2015). שיח זה יוצר רצפים בעלי דגמים שונים, המשלבים בתוכם אלמנטים לשוניים ואלמנטים שאינם לשוניים, הבאים לשרת את מטרת הכותב ואת הבעת רגשותיו. האלמנטים הללו בשיח האלקטרוני הם יצירתיים וחדשניים (למשל, שימוש בסימני פיסוק להבעת רגשות, סלנג פרטי ועוד) ומטרתם היא לצמצם פערים בינו לבין השיח הדבור (המשתמש בתנועות, שתיקות וכו') (ברק, 2006).

במחקר, שדגם חמישים שיחות בפייסבוק בקרב בני נוער בארץ, בין השנים 2013-2016, נמצא, שהרצפים השונים הבולטים בשיח הפרטי בפייסבוק הם בעיקר רצפים אינפורמטיביים-נרטיביים וטיעוניים, שיכילו מאפיינים ייחודיים לשוניים ושאינם לשוניים. יחד עם זאת יש לציין, שבטקסט יופיעו לעיתים מספר רצפים, שאחד מהם יהיה דומיננטי.

1. AbuSa'aleek, A. O. (2015). Internet Linguistics: A Linguistic Analysis of Electronic Discourse as a New Variety of Language. *International Journal of English Linguistics*; Vol.5, No. 1 pp. 135 - 145
2. Barak, U. (2006). The psychology of "like" and "sort of". *Panim – Culture and Society*, 37, 48-58 (In Hebrew)
3. Crystal, D. (2011). *Internet Linguistics a student Guide*. New York & London: Routledge
4. Dijk, T.A. van (1980). *Text and context explorations in semantics and pragmatics of discourse*. Philpapers. University of Amsterdam: New York and London: Longman
5. Foucault, M. (2005). *The Discourse on Language*. Tel Aviv: Babel (In Hebrew)
6. Varga, C. (2011). *Knowledge Transmission in Cyberspace Discourse Analysis of Professional Web Forums as Internet Subgenre*. TESI DOCTORAL UPF. Universitat Pompeu Fabra. Available at: <http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/24900/tcv.pdf?sequence=1>.

שפה ושיח בהקשרים דתיים, פוליטיים וחברתיים ואלה תולדות הדות (הפסח והחשמל)

מיכאל כץ

בהרצאה יוצגו גלגוליהן ההיסטוריים של שלוש מלים (דות, פסח, חשמל) בדגש על הראשונה. המיקוד יהיה על השתנות משמעויותיהן של המלים, תוך התייחסות להקשרים התרבותיים והחברתיים של ההשתנות בכל אחד משלביה.

הכול יודעים שהמילה חשמל מופיעה במקרא בספר יחזקאל, אבל אף אחד לא יודע מה בדיוק משמעותה שם, ורק מעטים יודעים מה הקשר למילה חשמל בעברית המודרנית. כדי להבהיר את התעלומה אציג את גלגוליה של המילה ומשמעויותיה. כאן אסתפק ברמז (וזוה קצת ספוילר) שזה מתחיל מכך שהמילה חשמל ביחזקאל מתורגמת בתרגום השבעים ל... אלקטרון.

רבים חושבים שהמשמעות המקורית של המילה פסח היא דילוג. אבל האמת היא שהמשמעות המקורית של לפסוח היא לרחם או להגן. אסביר את זה בהרצאתי ואראה כיצד הגענו למשמעות לדלג המקובלת היום. לגבי המילה דות... טוב, די עם ספוילרים.

מקורות:

- 1) בן-ארצי יוסי, **אי קרוב-רחוק: התיישבות יהודית חקלאית בקפריסין 1883 – 1939**, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן, תשע"ו.
- 2) דעות, **מחקרים בלשון יא-יב (=ספר היובל לאבי הורביץ)**, ירושלים, תשס"ט.
- 3) **תרגום השבעים לספר יחזקאל.**

התהוות לשון הסלנג הצבאית והפוליטית בישראל בעקבות המגע עם הערבית

עבד אלרחמן מרעי

באזור של המזרח התיכון מתרחשים אירועים שונים ומפתיעים המאפיינים סכסוך בלתי נשלט (בר-טל, 2007). במרוצת הזמן התגבשו שני נרטיבים מנוגדים, הנרטיב הישראלי והנרטיב הערבי-הפלסטיני, שהשפה משמשת כר נרחב לאבחנה ביניהם ולצידוק קיומם. החיכוך האינטנסיבי של הצבא עם האוכלוסייה הפלסטינית בשטחים, והגיוון בפעילות ההתנגדות של הפלסטינים הביאו להולדת שפה חדשה המתארת את האירועים בשטח, המבוססת על הסלנג, כולל מילים ערביות.

בבסיס ההרצאה ניצבת הטענה שהאירועים הצבאיים והפוליטיים באזור בכלל ובשטחים הפלסטינים בפרט, יוצרים שפה חדשה בסלנג הישראלי. לשפה יש כוח פוליטי ואידיאולוגי אדיר, וכוח זה מתעצם בהקשר של מאבקים פוליטיים ואתניים באזורים רוויים במתח (Suleiman, 2004). שפה זו הולכת ומתרחבת והערבית מהווה תשתית עיקרית בלקסיקון שלה. במונחים מסוימים השם הערבי ניצח את העברית לאחר שסוגל לכללי ההגייה של השפה הקולטת. מונחים, שמות ומטבעות לשון ערביים נבחנו בשני תחומים: הלשון הצבאית והלשון הפוליטית.

היקפה הגדול של הלשון הצבאית עוררה את סקרנותם של החוקרים לחקור שפה זה ולחבר מילונים ייחודיים שלה (רוזנטל, 2015). יש לציין כי תוך כדי הקליטה מהערבית התחוללו במילים שינויים לשוניים (מרעי, 2013):

א. גזירת צורות שונות משמות עצם: ג'בל-ג'בלא, ג'ב'לאָה, ג'ב'לאות; חיזבאללה-חיזבאללאי, חיזבאללון, חיזבאללונר.

ב. יצירת צורות רבים משמות עצם שחלקן אינו קיים בערבית: פלאפלים, מנייקים, חורנים, ג'ב'לאות, חיזבאללות.

ג. יצירת פעלים משמות עצם שאינם נמצאים במקור הערבי: ג'ב'ל-ג'ב'ל, רב'ק-התרב'ק, ג'י'פה-מג'ויף, דרבוקה-ד'רב'ק.

ד. יצירת תצורות לשוניות חדשת מבסיס ערבי ומוספיות שונות: המוספיות משמשות כלי חשוב ביצירת מילים חדשות הן בשפה עצמה והן במילים השאלות משפות אחרות.

ובאשר למונחים הפוליטיים ישנם מונחים כלליים הלקוחים מהסכסוך הישראלי-ערבי ומונחים ספציפיים שנתהוו מהסכסוך הישראלי-פלסטיני. במאבק על קביעת השמות בעימות ניצחה הערבית בהחדרת מונחים ערביים ללקסיקון העברי, ועל כך גורס רוזנטל "באמצעות השפה החל הטיעון הפלסטיני לקנות לו מקום בשיח הישראלי, אם כי בדרך כלל לא זכה כתוצאה מכך גם להכרה מוסרית. עורמת השפה" (רוזנטל, 2008: 119).

דוגמאות למונחים אלה: אינתיפאדה (התנערות, התקוממות עממית); אללה אכבר (אלוהים גדול); ג'יהאד (מאבק דתי, מלחמת קודש); דאעש (ראשי תיבות של המדינה האסלאמית בעיראק ואל-שאם 'סוריה'); יום הנפכה (אסון); יום הנפסה (יום התבוסה, יום הנסיגה); מג'אהדין (לוחמי הג'יהאד, מקריבים את עצמם משיקולים דתיים); מוראביטה (אישה שמגנה על מסגד אלאקצא), רבים מוראביטאת; מקאטעה (משרד המושל); קסאם (רקטת קרקע-קרקע המשמשת את הפלסטינים על שם הלוחם עז-אלדין אלקסאם); שבאב (צעירים, נוער הנוטה להתפרעות).

בר-טל, ד' (2007). לחיות עם הסכסוך: ניתוח פסיכולוגי-חברתי של החברה היהודית בישראל. ירושלים: כרמל.

מרעי, ע' (2013). "לדרכי שילוב הערבית בסלנג הישראלי", הד האולפן החדש, 100, עמ' 120-138.

רוזנטל, ר' (2008). "עיתונאים ולקסיקון המלחמה", בתוך: סיפור כסיקור, מבטים על שיח התקשורת בישראל- ספר לכבוד יצחק רועי. מוטי נייגר, מנחם בלונדהיים ותמר ליבס (עורכים), ירושלים: כתר, עמ' 111-125.

רוזנטל, ר' (2015). שירת הפְּזֶמְנִיק- מילון הצבאי הלא רשמי. ירושלים: כתר.

Suleiman, Y. (2004). *A War of Words: Language and Conflict in the Middle East*. Cambridge University Press.

הגרמטיזציה של הסליחה

רותי ברדנשטיין ונועם פריי

במחקר זה נדון בגרמטיזציה של **הסליחה**, מהסליחה המקראית ועד הסליחה בעברית בת זמננו, כסמן שיח. הדוגמאות מעברית בת זמננו נלקחו מפרוטוקולים של **ועדות הכנסת** בשנים 2015-2016. בתנ"ך, **רק האל** סולח כמו בביטוי "עמך הסליחה" בדוגמה: "אם עוונות תשמור יח—אדוני, מי ימוד. כי עמך הסליחה—למען, תיורא [תהילים, קל, א, שיר המעלות]. כך, גם בעולם התפילה נאמרות **סליחות** בעשרת ימי תשובה ובימי תענית לחטאים שבין אדם למקום. בימי הביניים התרחב השימוש במושג הסליחה **לתחום שבין אדם לחברו** (אתר האקדמיה ללשון עברית: <http://hebrew-academy.org.il>): כך למשל, הביטויים "**עמך הסליחה**" או "אתך הסליחה" משמשים בתכתובות הלכתיות כביטוי התנצלות – לרוב בגוף שלישי, כגון "ועם האדון הסליחה". עם החייאת העברית קיבלה המילה "סליחה" בפני עצמה את תפקידה **כמילת התנצלות** (רוזנטל 2015). אנו נטען כי "סליחה" הפכה בעת החדשה ל**סמן שיח** ונושאת בחובה משמעות פרוצדוראלית (זיו 2001, בלקמור 1987) בנוסף למשמעות הקונספטואלית המקורית שלה. באופן מעניין, למשמעותה הפרוצדוראלית של "סליחה" שני פנים:

1. **ביטוי נימוסים** על מנת לשמור על "פני הנמען" ("Face"- גופמן 1967, בראון ולוינסון 1987). באופן זה היא משמשת מצד אחד **במונולוג** לשם התנצלות על תוכן בוטה העתיד לבוא ("למה עשיתם השוואה מסוג זה? זאת השוואה שהיא, סליחה, אני לא רוצה להשתמש במילים.. מה זה?") או ריכוך מבע ("השנה האחרונה, זו שעברה, עלתה לכולנו בדם ובמאבקים מיותרים שאני קצת – סליחה שאני אומר, מתבייש), תיקון טעות עצמית ("בחלק IV סעיף 3 לנספח..סעיף ד, סליחה"). ושינוי כיוון טיעוני (" או קיי. מה שאנחנו רואים פה..סליחה, אני אלך אפילו צעד..") ו**בדיאלוג** למטרות שיחיות רבות: פנייה מנומסת ("אז הייתם צריכים להגיד לשר: סליחה, אדוני.."), התנצלות ("סליחה"), קטיעת נמען לשם תיקון טעות ("סליחה. נעשתה פה טעות, אנחנו חושבים"), קטיעת נמען לשם שינוי נושא שיח ("לא. אנחנו לא ניכנס לחוק. סליחה. אני עוצר אותך"), וקטיעת נמען לשם הבהרה ("סליחה רגע, היועצת המשפטית תוכל להסביר?")

2. **ביטוי איום** על "פני הנמען" (Face Threatening Act). באופן זה **סליחה** משמשת **בדיאלוג** בלבד למטרות שיחיות רבות: דחיית טענה או העצמתה של דחיית טענה קודמת בשיח (מטרה זו עשויה לשלב פליאה מתרעמת: "סליחה!? קודם כל בשום מקום לא כתוב שזאת חובתה של חברת האבטחה"), קטיעת נמען לשם נזיפה או הבעת תרעומת ("אדוני, סליחה, אני לא זוכרת שנתתי לך את רשות הדיבור"), נזיפה על קטיעת דובר ("סליחה, לא להפריע לו. אני רוצה לשמוע!"), סיום מקטע שיחי מתרעם ("אז ללכת לפי הפסיכומטרי זה לתת מידע מוטעה. סליחה. תודה."), תיקון מתרעם ("סליחה, זה כן הנושא של הדיון כאן!"), וחיפוי לדבר גסות ("סליחה, שתהיה קצת תרבות דיבור! תרבות אין אז לפחות שתהיה תרבות דיבור").

לבסוף נטען כי 'תוכן שלילי' (של מעשים או מילים) עובר כחוט השני בין השימושים והמשמעויות השונות לאורך ההיסטוריה של ה"**סליחה**", ובעוד שבתחילת דרכה החוטה הוא זה שביקש סליחה, כעת הסליחה נאמרת גם ע"י האדם כלפיו נעשה העוול, כ"**סליחה מהדהדת**".

זיו, י', "זה בכלל לא פשוט: סמני שיח בעברית מדוברת", *בלשנות עברית* 48, 2001: 17-29
רוזנטל, רוביק (2015), "הזירה הלשונית", 25.3.15. [<http://www.ruvik.co.il>]

Blakemore, D., *Semantic Constraints on Relevance*, Blackwell, Oxford, 1987.

Brown, Penelope and Stephen C. Levinson. 1987. *Politeness: Some Universals in Language Use*. Cambridge: Cambridge University Press.

Goffman, Erving. 1967. *Interaction Ritual: Essays face-to-face Behaviour*. Harmondsworth: Penguin, 5-46.

שפה כמופע: רטוריקה ואתנוגרפיה

גוונים של אוניברסליות: מבט על הגלוקליזציה בישראל דרך מופעי שפה של שיח זכויות האדם

בן בורנשטיין

החל ממחצית המאה ה-20, הולך ומתפשט בעולם שיח גלובלי של זכויות אדם, אולם התפשטות התופעה אינה מצביעה על אחידותה. ברחבי העולם נוצרו שיחים גלוקליים שונים, המבטאים את המפגש בין תמות גלובליות להיבטים שונים של המקומי, המייצר מופעי שיח ושפה מגוונים.

הרצאה זו, המבוססת על ניתוח שיח ביקורתי, דנה באופנים השונים בהם הגלוקליזציה בישראל באה לידי ביטוי דרך מופעיו הטקסטואליים של שיח זכויות האדם המקומי, המבטאים על ידי חמישה מסמכי חזון של ארגוני זכויות אדם ישראליים המייצגים קשת רחבה של פרשנויות וזיקות שונות אל השיח הגלובלי. דרך הפריזמה של תיאוריית ריבוי המודרניות (Eisenstadt, 2000) ותיאוריית הגלוקליזציה (Robertson, 1995), ביקשתי לבחון כיצד המודל הגלובלי של ארגוני זכויות אדם מתפשט בחברה האזרחית בישראל, מתעצב באופנים שונים על ידי שחקנים שונים בשדה, ומתקיים במופעי שפה שונים במרחב המקומי. ניתוח "דקדקני" של השפה בה הארגונים מבטאים את השתתפותם בשיח זכויות האדם המקומי, ומתן תשומת לב להיבטים אינטר-טקסטואליים, מאפשר להבין את הקשר בין הקולות השונים של השיח לבין קבוצות זהות שונות בחברה. בחינה זו מנסה להרחיב את המבט על המקומי בדיון אודות הגלובליזציה, ולתפוס אותו כמרחב הטרוגני של פרשנויות, סותרות ומקבילות, המושפעות מריבוי של מודרניות, ושיחים מקומיים וטרנס-מקומיים.

אני טוען כי יש להבין את הגלובליזציה העכשווית כאוסף של תהליכים מורכבים היוצרים גיוון גלוקלי, פנים מדינתי ובין-מדינתי, כך שאפילו שיח בעל יומרה אוניברסליסטית כשיח זכויות האדם, נטען במשמעויות שונות ומתעצב באוריינטציות תרבותיות שונות. בהתאם, את שיח זכויות האדם בישראל, המגוונת והמשוסעת, יש להבין לא כתופעה מערבית, אחידה ואוניברסלית, אלא כזירה בה מתנהל משא ומתן על משמעויות שונות, וכשיח המעוצב ממגוון של השפעות מודרניות, מערביות ולא מערביות, דתיות, לאומיות ואזרחיות.

Eisenstadt, S. N.. (2000). Multiple Modernities. *Daedalus*, 129(1), 1–29. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/20027613>

Robertson, R. (1995). Glocalization: Time-space and homogeneity-heterogeneity. *Global modernities*, 25-44.

"אקרא בארמית בשביל המוסיקה": נאום הבכורה של חברת הכנסת רות קלדרון

זהר לבנת ולד"ר איילת כהן

סוגת נאומי הבכורה של חברי הכנסת היא חלק מההליך המוסדי של קבלתם כחברים חדשים למוסד זה. נאומי הבכורה הם תת-סוגה של רטוריקה אזרחית (אריסטו 2002) המערבת בין נאום טקסי-ייצוגי לנאום פוליטי-מייעץ (Reisigl 2010). סוגה זו משמשת להבניה חברתית המסדירה את התקשורת ואת היחסים בין חברי הקהילה (Halliday 1989, Swales 1990) ומטרתה להניח תשתית למיצובם של הדוברים כפוליטיקאים בתחילת דרכם. ב-2013 נבחרו לכנסת ה-19 49 חברי כנסת חדשים, ובחינה של נאומי הבכורה שלהם מעלה כי התכנים נענים בדרך כלל לציפיות כלליות: הצהרה על עמדות ועל נושאים שחבר הכנסת החדש מבקש לעסוק בהם, הצגת העצמי מבחינת תחומי עשייה והישגים ומבחינת הרקע המשפחתי. לעתים קרובות משולבים בנאומים סיפורים אישיים שתכליתם להצדיק את הבחירה בחיים הציבוריים, או את הבחירה בנושאים שבהם מבקש חבר הכנסת החדש להתמקד. נאומים אלה מאפשרים לפרט להציג הגדרת מצב התחלתית, שבאמצעותה הוא מודיע לקהל השומעים מיהו וכיצד עליהם לראותו מבחינה מוסרית (גופמן תשס"ב).

נאום הבכורה של חברת הכנסת (לשעבר) ממפלגת "יש עתיד", ד"ר רות קלדרון, מכיל מרכיבים שזיהינו בנאומי בכורה אחרים, ויש לו, כמו לנאומים אחרים, רכיבים מופעיים מודגשים. ייחודו של הנאום הוא בהצבת סוגה מופעית נוספת ומובחנת בלב הנאום – שיעור בתלמוד, שהוא "המחשה דרמטית" של תכונותיה ויכולותיה (גופמן תשס"ב): היא מביאה את "ביצועי השגרה" שלה (הוראת התלמוד) אל ה"חזית" של ביצוע הפעולה, ובכך תובעת מן הקהל להתייחס אליהם.

קלדרון, שעלתה אל דוכן הנאומים עם כרך של התלמוד בידה, קראה בארמית סיפור תלמודי ופירשה אותו בעברית עכשווית ובמונחים תרבותיים גלובליים. זהו מופע בעל היבטים תיאטרליים המשמש אותה בו-זמנית לצרכים אחדים: להצגת אג'נדה אנושית בדגש פמיניסטי, להצגת העצמית כנוטלת חלק במסורת רוחנית, כאשת אקדמיה וכמי ששווה לגברים ביכולתה לתלמוד, לפרש ואף ללמד פרק בתלמוד.

אריסטו, 2002. **רטוריקה**. תרגום ומבוא: גבריאל צורן, ספרית פועלים.

גופמן, א. תשס"ב, **הצגת האני בחיי היומיום**. תרגום: שלמה גונן, מודן.

Halliday, M.A.K. 1989. *Spoken and Written Language*. Oxford: Oxford University Press.

Reisigl, M. 2010. *Rhetoric of political speeches*. In: Wodak, R. & V. Koller (eds.), *Handbook of Communication in the Public Sphere*. Mouton de Gruyter, pp. 243-269.

Swales, John M. 1990. *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge/New York/Melbourne: Cambridge University Press.

דימויים לשוניים-חזותיים של נשים בפרסומות מהשבועון "החילוני" ומהשבועון החרדי "משפחה" – מבט משווה

עירית זאבי ואריאל פרידמן

המחקר משווה דימויים לשוניים-חזותיים של נשים בפרסומות ממגזינים מסחריים לציבור החילוני והחרדי בעשור השני של שנות האלפיים.

רקע: כמחצית מהישראלים היהודים רואים עצמם חילונים, אך מקיימים את המסורת היהודית בדרכים שונות. החילוניות כיום קשורה ברובה לפן הכלכלי-תרבותי-גלובלי, לנהנתנות, לחומריות, ולא מתבססת על השקפת עולם ספציפית ואידיאולוגיה סדורה.

החברה החרדית (11% מהחברה הכללית), היא חברה מתבדלת, מתנהלת במובלעות סגורות לשימור אורח-חיים דתי-שמרני. ניתן לתארה כ"חברת לומדים"; במהלך הלימודים הצעירים החרדים מתחננים ובונים משפחה. האישה אחראית לפרנסת המשפחה; ולמרות זאת מודרת מהמרחב הציבורי-הגברי (זיכרון, 2014; נריה-בן שחר, 2015).

פרסומות מסחריות מתבססות על ערכים, אמונות, תפיסות-עולם מרכזיות של קהל היעד שלהן. עולם-הפרסום, משמר את מיתוס-היופי הנכפה על נשים, מפיצו ומקצין אותו; תוצאותיו פוגעות בדימוי העצמי של הנשים ובמיניותן (וולף, 2004).

מטרת המחקר להשוות דימויים לשוניים-חזותיים של נשים חילוניות וחרדיות בפרסומות 2010-2016 לשם הבנת מעמדן ותפקידן בשתי החברות.

שיטת המחקר: ניתוח איכותני-פרשני-סמיוטי וניתוח לשוני-סגנוני.

הקורפוס ושיטת הדגימה: פרסומות לנשים משבועונים נפוצים: "לאשה" לקהל-היעד החילוני ו"משפחה" – לציבור החרדי. הפרסומות נדגמו אקראית – 700 מכל מגזין, סה"כ: 1,400.

תרומת המחקר: בחקר ייצוגים בתקשורת מוסכם שהנוכחות התקשורתית היא קיום וסטטוס חברתי; לכן חשוב לבחון את אופי הייצוג המגדרי-סימבולי בפרסומות בשתי אוכלוסיות שונות. המחקר בתחום זה לא מוצה עד כה.

ממצאים: המוצרים המוצעים לשתי האוכלוסיות שונים במהותם. בפרסומות לנשים חילוניות עדיין נשמרים דימויים מסורתיים של תפקידי נשים; לעיתים ייצוגן מבזה, מחפיץ אותן ואף אלים. נשים במגזינים חרדיים מודרות ויזואלית, אך נוכחות בפניית המפרסם אליהן בלשון נקבה תוך ייחוס תפקידיים מסורתיים, עבודות הבית והמשפחה. עם זאת, עקב השפעת אמצעי-התקשורת החדשים והיציאה לעבודה חל שינוי בדימוין. בכנס יוצגו דוגמאות והסברים לממצאים אלה ולמשמעותם.

וולף, נ' (2004). *מיתוס היופי: על השימוש בייצוגים של יופי נגד נשים*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

זיכרון, ח' (2014). *שחור – כחול-לבן: מסע אל תוך החברה החרדית בישראל*. תל אביב: ידיעות אחרונות, ספרי חמד.

נריה-בן שחר, ר' (2015). "להיות אישה של תלמיד חכם" כיצד נתפסת המציאות החברתית-כלכלית של 'חברת הלומדים' בעיני נשים חרדיות. *חקר החברה החרדית*, 2, 169-192.

"העם שלי הוא העם של האל!": הקשבה מעוגנת ושיח כאתנוגרפיה

נגה גלעד

נראה כי היום, יותר מבעבר, נפרצו הגבולות הדיסציפלינריים המוכרים והשתבשו. תקשורת מחד ופוליטיקה מאידך משתלטים על מרחבים - ציבוריים ופרטיים. שיח הרציונליות במאבק להתוות את הטון. אך דבר אחד התעצם: הצורך במהלך מדעי שיטתי להבין: מה בעצם מתרחש סביבנו? כיצד אנו מושפעים מסמלינו ולאן מובילים אותנו חיי היומיום שלנו? מחקר על הזיקה בין 'ישראל' ו'השטחים' (פייגה, 1995) הציע להחליף את הדגש מפרקטיקות פורמליות מלמעלה ("לספח") לפרקטיקות סמליות "מלמטה" ('ניכוס'). לדבריו, ניכוס מרחב חותר לשינוי הזיקה הקיימת בין המרחב ההגמוני למרחבים השנויים במחלוקת. השינוי יהפכם משנויים-במחלוקת להגמוניים אף הם (גרמשי, 2004). זאת בניגוד לפרקטיקות "ההזרה מחדש", המבקשת להפוך להגמוני את *חזון שתי המדינות*. אך אם המאבק בין הגישות הוא על כינון תודעה אצל אנשים, הרי ליבת הדיון (בהבדל בין 'סיפוח' ל'ניכוס/הזרה') אינה דווקא אותו ה"מלמעלה-למטה" היררכי. דרוש שינוי במוקד הדיון - ממרחב לשחקן ולשיח שלו. שינוי ממבט פונקציונליסטי-ריאליסטי ("בחוח") להתבוננות קונסטרוקטיביסטית ("מבפנים"), מ"שיח" כרטוריקה פוליטית ל"שיח" כאתנוגרפיה יומיומית. בגישה כזו, 'ניכוס' מגלם מיצוב מנוגד ל-'הכרה'. 'מיצוב' הוא עמדת השחקן ביחס לזיקה שבינו לבין אובייקט מסויים (Bamberg, 1997). 'הכרה' מכירה בעובדה שקיימת זיקה ביני לבין אחר כלשהו בעוד 'ניכוס' מתנהל במשאבי האחר כ"שלי". מבט "מבחוח" ישאל: לשם מה וכיצד מכוננים "שטחים"/"מדינה" כהגמוניים? מבט "מבפנים" יתהה: איזה דימוי התהווה, איזו משמעות נוצרה אצל הסובייקט? עד כמה אכן ניתן "להעלים את התודעה"? כיצד זה יתבטא בשיח וכיצד בכלל ניתן לחקור זאת? ואכן ההתרסה שבכותרת אמביוולנטית. עד כמה ההתנגדות מבטאת הכרה במחלוקת, ועד כמה היא מבחינה בין העם האחר לבין בני עמי שאינם סרים למרות האל? בהרצאה אציג כלי נרטיבי משולב ("הקשבה מעוגנת") המסייע להבחין בדקויות מעין אלו.

שפה, שיח וזהות

Whose language is it anyway? Language attrition among Spanish speakers in Israel"

Ivonne Lerner

The study of language attrition (LA) became a central research topic in the last decades, mainly due to the increase of migrations worldwide. Parallel to the learning of additional language(s), the immigrant's first language (L1) undergoes unavoidable changes such as L1 erosion. When these immigrants are also language teachers teaching their L1, this issue becomes even more significant. The bi-national, migratory and multilingual character of Israeli society, together with the ideological load of Hebrew, make it a unique setting for studying immigrants' L1 attrition.

In this paper, the results of the pilot stage of a research will be presented which aims to explore the various links between language attrition/maintenance, identity (personal and professional), and the notion of nativeness among Spanish speakers in Israel.

The central research questions are therefore: Is there a link between speakers' identity and the state of their L1? Is there a link between the subjects' Hebrew level and use and the degree of LA? Does the length of stay in Israel have an impact on the extent of LA? Do these teachers exhibit less L1 attrition compared to their counterparts who are not language professionals?

The expected contribution of this study is to shed light on native-language teachers of other languages than English, while theoretically reassessing what it means to be a native-speaker. Moreover, unlike other studies on L1 attrition in Israel, this will focus on foreign-language immigrant teachers, and its results might influence policies concerning both language-teachers certification and recruitment, and the need (and ways) to maintain and update their L1.

Isurin, L. (2007). Teachers' language: L1 attrition in Russian-English bilinguals. *The Modern Language Journal*, 91 (3), 357-371.

Muchnik, M., et al (2016). *Elective Language Study and Policy in Israel*. Palgrave Macmillan

Schmid, M. (2011). *Language Attrition*, Cambridge: C.U.P.

Ideal and Ought-to Selves as Motivators in L2 Adult Learners of Different Ages

Jacqueline Pnina Cohen, Sharon Armon-Lotem, Susan Joffe

Dornyei's L2 Motivational Self System (2009) states that L2 acquisition is motivated by two different visions of the self: the Ideal Self and the Ought-to Self. In this study, both are examined as motivators in L2 Hebrew-learning immigrants, to determine if their influences vary with age.

Hypotheses: The impact of different possible selves on motivation to acquire and speak an L2 in adult immigrants will vary depending on age group. The Ideal Self will be a stronger motivator in older participants, while the Ought-to Self's influence will diminish as participants get older.

Methods and Materials: 285 immigrants to Israel completed a questionnaire, based on Dornyei's model, to examine different aspects of motivation and efforts to acquire Hebrew (Joffe 2016). Participants ranged from 20-80+ years old. Questionnaire items were rated on a five-point Likert scale, from "not at all" to "very much."

Results: The Ideal Self responses revealed strong correlations with efforts to speak Hebrew for all participants, though the relationship didn't strengthen as age increased, and instead peaked for participants in their 30s. Contrastingly, the correlation between the Ought-to Self responses and efforts to speak Hebrew steadily weakened from ages 20-70, with the most significant relationship appearing for participants in their 20s.

Conclusions: The Ideal Self and Ought-to Self do not equally motivate adult immigrants to acquire their L2. The extent to which each possible self influences motivation depends on age group.

המפגש בין הדיאלקט הבדואי לדיאלקט הפלאחי בקרב מהגרים בדואים בכפר קאסם

אימאן אבו-זאיד אעראר

הגירה יוצרת מפגש בין תרבותי ובין לשוני בין האוכלוסייה המהגרת לאוכלוסייה הקולטת ובהקשר של מחקר זה – מפגש בין דיאלקטי. דיאלקט מוגדר כלהג או ניב בשפה נתונה (אבינאון, 2001). השפה הערבית מאופיינת בתופעת הדיגלוסיה, שימוש בשני קודים לשוניים באותה שפה- השפה הספרותית והמדוברת- וריבוי דיאלקטים (אברהים, 2010; מייהל, 2009). תהליך ההגירה בתוך המדינה, מאזור מחיה אחד לאחר, טומן בחובו התמודדויות שונות, לא רק מבחינה לשונית "דיאלקטית", אלא גם מבחינה רגשית וחברתית, סוגיה שטרם זכתה להתייחסות מחקרית. על כן, **מטרתו של מחקר זה** הייתה לבחון את מידת השימוש בדיאלקטים - הבדואי והפלאחי - בקרב מהגרים בדואים מהנגב לכפר קאסם - לדורותיהם, שימור הדיאלקט הבדואי לאורך הדורות.

המחקר נערך בשני שלבים ובהתבסס על שיטת המחקר המשולב (mixed-methods). בכנס זה, יצגו ממצאי השלב האיכותני, כך שנערכו ראיונות עומק חצי מובנים עם 13 נחקרים המייצגים את שלוש הדורות.

ממצאי המחקר הצביעו על הבדלים בין דוריים במניעי ההגירה, הורים מהגרים רואים בחיפוש אחר אזורי מרעה חדשים לצאן ובסיבות פוליטיות כמניעים מרכזיים להגירתם יותר מאשר הורים וילדים שלא חוו את ההגירה. בנוסף, עלו הבדלים בין דוריים ברגשות מהגרים ביחס להגירה. הורים מהגרים דיווחו על רגש של כאב וזרות יותר מאשר הורים וילדים שלא חוו את ההגירה. ועוד, ממצאי המחקר מלמדים כי המהגרים הבדואים תופסים את הדיאלקט הבדואי כשפה אחרת, אותה הם צריכים 'לתרגם' לאוכלוסייה הפלאחית הקולטת. הורים מהגרים משתמשים בדיאלקט הבדואי ונמנעים מלערבב בין הדיאלקטים, זאת בניגוד לדור ההורים שלא חוו את ההגירה וילדיהם הנוטים לערבב בין שני הדיאלקטים. הממצאים מלמדים על היווצרות מרחב שימוש מובחן לכל אחד משני הדיאלקטים. הדיאלקט הבדואי משמש לתקשורת במרחב ה'ביתי', בסביבה הבדואית ואילו הדיאלקט הפלאחי במרחב הציבורי, במפגש עם האוכלוסייה הפלאחית הקולטת.

כמו כן, ממצאי המחקר מצביעים כי הורים שלא חוו את ההגירה דיווחו כי המעבר בין שני הדיאלקטים מלווה ברגשות של 'עייפות', 'בושה', 'לעג', 'אשמה', 'זיוף בהבעת רגש', 'קונפליקט פנימי', 'השפלה ואי נעימות' בעת המעבר לדיבור בדיאלקט פלאחי. ההורים בכל הדורות, דיווחו על מעורבות גבוהה לשימור השימוש בדיאלקט הבדואי ולשימוש בו להבעת רגשות.

בהתבסס על ממצאי המחקר **ניתן להסיק** כי קיימת שונות בין דורית באשר לרגשות הקשורים בהגירה. ברובד השפתי, דור המהגרים הראשון התאפיין בדפוס התנהגות של 'בידול', 'היברידיות', ונטייה של לא להתערות באוכלוסייה המקומית כחלק משימור הקיים לרבות שימור הדיאלקט הבדואי בתקשורת עם לא בדואים; דפוס שימור זה, הולך ודועך ככל שנעים בין הדורות. נטייתו של הדור השני לאמץ "דיאלקט ביניים" הייתה בולטת, בעוד הדור השלישי נטה לערבב בין שני הדיאלקטים ולהשתמש בכל אחד מהם בהתאם למרחב הדיבור (מרחב ביתי לעומת ציבורי), תופעה שהומשגה בספרות על מעברי שפה (language switching) בקרב דו-לשוניים.

בהמשך לנטען בתיאוריות שדנו ברכישת שפה שנייה ושימור שפת אם בקרב מהגרים, למחקר זה תרומה פוטנציאלית בבחינת יישום תיאוריות אלה על מהגרים לדורותיהם המתמודדים עם שאלות בנוגע לשימור "דיאלקט אם" ורכישת "דיאלקט שני", בקרב מהגרים שעברו הגירה פנימית ומדברים באותה שפה של החברה הקולטת- השפה הערבית.

Characterization of Russian-Juhuri Code-switching – a Case Study

Ronald Shabtaev

The Mountain Jewish immigrant community in Israel (MJ) has hardly been studied, yet it offers a unique opportunity to observe code-switching across two heritage languages, Russian and Juhuri (CS). This case study aims to account for the differences between the amount and types of CS in conversations between the main participant (Rahil) and different Russian speakers, whose command of Juhuri varies. Rahil was recorded as she spoke with four different interlocutors, all chosen by virtue of their relation to Rahil. A questionnaire for self-reported CS practice was administered, while transcriptions of the conversations were analyzed to determine the frequency of switching, type of switching, motivation for switching, and compatibility with self-reported patterns. The age, social background, relation to Rahil, and particularly the proficiency in Juhuri of each participant, were all expected to account for Rahil's choice to codeswitch. The results support this hypothesis, showing Rahil engage in CS in about half of her turns, reinforcing Juhuri as having a prevalent position in her linguistic world. The distribution of codeswitched turns with each interlocutor shows clear patterns of dominance: the majority of switching occurs in Rahil's conversations with her sister followed by those with her friend, both of whom share similar backgrounds and the same generation with Rahil. Conversations with her children produced lesser amounts of CS, showing concurrence with self-reported patterns. These results support the perceived nature of CS as a means for constructing identity and modulating social distance and affiliation.

הרצאת מליאה

שיח בין-דורי בערבית של הנגב: פערים, הסתגלות ומטה-לשון רוני הנקין

שפת הזקנים בנגב הבדואי היא מסורתית ושמרנית: בולטות בה תכונות דיאלקטליות ייחודיות מתקופה שבה השבטים חיו בבידוד יחסי ורמות האורנינות, נישואים בין-שבטיים וחשיפה לאמצעי התקשורת היו נמוכות ביותר. לעומתה, שפת הצעירים כיום אחידה יותר (levelled) ומושפעת מלהגים יוקרתיים חיצוניים (koineized) ומעברית, זאת עקב מעבר כמחצית מהאוכלוסיה לעיירות שהן מעורבות מבחינה דיאלקטלית, חינוך במסגרות משותפות, סגל הוראה שחלקו בא מחוץ לנגב, שירותים קהילתיים מעורבים, חשיפה לכלי התקשורת ורשתות חברתיות, השכלה גבוהה במוסדות דוברי עברית ושליטה בלעדית של העברית בכל מגע עם החברה מחוץ לכפרים.

המפגש בין שפת הצעירים ושפת הזקנים בשיח בין דורי אינו רצוף בתקלות כפי שאפשר אולי היה לצפות והשאלה היא איך הדוברים מגשרים על הפערים. האם יש מגמה של הסתגלות שיחתית ואם כן, מי מסתגל יותר, באילו מישורים לשוניים ובאילו אמצעים?

למיטב ידיעתי אין עדיין שום מחקר על שיח בין דורי בלהגי הערבית. לאחרונה יש עניין בשיח מעורב מסוג אחר: בין משכילים דוברי להגים שונים. כשפה דיגלוסית ורבת להגים הערבית מתאפיינת במגוון דיאלקטלי עצום ברובדי דיבור ביתי והאחדה גוברת ככל שמטפסים בסולם הדיגלוסי לכיוון הערבית התקנית. דוברים משכילים בשיח בין-להגי מתמרנים על פני הסולם הדיגלוסי לצורכי הסתגלות שיחתית בין השאר (Albirini 2011; Abu-Melhim 2014; Chakrani 2015) גם בתוך להג הנגב ראיונות עם סטודנטים מראים חילופי צופן דיגלוסיים בהתאם לנושא וגורמים סוציו-לשוניים. (Henkin 2015; 2016).

למחקר הנוכחי משמש קורפוס של כרבע מיליון מילים שהוקלט בנגב בין השנים 2004 ל-2008, רובו המכריע ראיונות שניהלו סטודנטים עם קרוביהם הזקנים במגוון נושאים וסוגות, לרבות סיפורי חיים אישיים, תולדות המשפחה ותולדות הנגב בעת החדשה, סיפורי עם, שירה מסורתית של נשים ושל גברים בהקשרה הסיפורי, חרוזי חיזור, רפואה עממית, דעות על חיי העבר מול החיים המודרניים, על השכלת האישה ועוד.

הפער בין שפת הזקנים לשפת הצעירים בראיונות מורגש בכל רובדי הלשון, אך בעיקר בלקסיקון ופרזיולוגיה, בתכונות טקסטואליות של קישוריות, אזכורים ואמצעים נרטיביים שמייחדים את המסורת העממית הסיפורית שבפי זקנים, כגון הציווי הסיפורי) בין שלל זמנים סיפוריים, (הרכבי פועלי תנועה ודאטיב סיפורי.

בראיונות הבין-דוריים בולטת הסתגלות שיחתית מקרבת, (convergence) בעיקר מצד המראיינים הצעירים, אך נראה גם מקרים אחרים, למשל divergence נבדוק אמצעי הסתגלות אופייניים לסוגות ונושאים שונים ונעמוד על הבטים שונים של מטה-לשון, לרבות שאלות, הסברים והערות לשוניות.

Abu-Melhim, Abdel-Rahman 2014 Intra-lingual Code Alternation in Arabic: The Conversational Impact of Diglossia. *Theory and Practice in Language Studies* 4/5: 891–902.

Albirini, Abdulkafi 2011 The Sociolinguistic Functions of Codeswitching between Standard Arabic and Dialectal Arabic. *Language in Society* 40:537–562.

Chakrani, Brahim 2015 Arabic Interdialectal Encounters: Investigating the Influence of Attitudes on Language Accommodation. *Language & Communication* 41:17–27.

Henkin, Roni 2015 Codeswitching Patterns in Negev Bedouin Students' Personal Interviews. *Zeitschrift für Arabische Linguistik* 61:5–34.

Henkin, Roni 2016 Functional Codeswitching and Register in Educated Negev Arabic Interview Style. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*:1-26.

המופע של שפת הסימנים הישראלית

המופע של שפת הסימנים הישראלית

מארגני הסימפוזיון: ונדי סנדלר, עתי ציטרון

משתתפים: גל בלזיצמן, ננה בר, ונדי סנדלר ועתי ציטרון

שפות הסימנים המשמשות חירשים לתקשורת יומיומית מתאפיינות במוחשיות ובאיקוניות המנוגדות לייצוגיות השרירותיות של שפות דבורות (סוסיר 1916). אפיונים אלה מעניקים להן איכות מופעית מובהקת, שכן הן מנצלות בצורה ייחודית יסודות מימטיים ועושות שימוש אינטנסיבי בהבעות פנים ושפת גוף אשר משותפים לחירשים ושומעים כאחד. לאחרונה נפוצים במרשתת סרטונים של שירי פופ המתורגמים לשפת סימנים וזוכים לאלפי צפיות, אולם התפוצה הויראלית עלולה להטעות: שפות הסימנים אינן פנטומימה נגישה לכל ואינן תרגום מילולי של השפה הדבורה. אלו שפות מורכבות, עם דקדוק ותחביר משלהן. יש ללמוד אותן על מנת להשתמש בהן, או להיעזר בתרגום כדי להבין. השימוש בשפות סימנים נסמך מצד אחד על יכולת ביצוע גופנית - שימוש משוכלל בידיים, בחלקי הגוף האחרים ובפנים - ומצד שני על אוריינות חזותית, כלומר על פענוח מושכל של הרכבי תנועות במרחב ובזמן (מאיר וסנדלר 2008, 2004; Sandler & Lillo-Martin 2006).

מעבדת התיאטרון בשפת סימנים אָבִּיסוּ הוקמה ביוני 2014 כחלק מפרויקט המחקר הבינתחומי "הדקדוק של הגוף" (GRAMBY; The Grammar of the Body) שמובילה ונדי סנדלר מאוניברסיטת חיפה במימון מועצת המחקר של האיחוד האירופי. ב-GRAMBY נחקר האופן בו נוצרים ביטויים מורכבים מחיבור בין חלקי-ביטוי פשוטים על-פי חוקים מסוימים. בשפת הסימנים, הביטוי המורכב הוא תוצאה של חיבור בין סימני ידיים, הבעות פנים ושפת גוף. המחקר מנסה למצוא את שורשי המיחבריות (compositionality) ביחסים בין ביטויים גופניים, המשמעויות שהם מייצרים, ואופני חיבורם לביטויים מורכבים. במעבדת התיאטרון אָבִּיסוּ (על שמו של האל היפני החירש - האל החירש היחיד במיתולוגיות העולמיות), ששחקניה רובם ככולם חירשים, מתבצע מחקר פעולה (performance as research) של ההיבטים התיאטראליים של שפת הסימנים הישראלית (ציטרון, 2017). שילוב בין סימון למחוות גופניות ותיאטרון פיזי הוליד את המופע "על אָבִּיסוּ זה לא", המיועד לחירשים ושומעים כאחד, ללא תרגום, ומאפשר לקהל השומע הצצה לתרבות החירשים. המחקר האקדמי הנלווה למחקר הפעולה בוחן את חלוקת אמצעי ההבעה בין אברי הגוף השונים ואת האינטראקציה ביניהם בהקשר יצירתי.

בסימפוזיון המוצע תהיינה שלוש הרצאות, המלוות בהדגמות (הצענו גם אפשרות של העלאת המופע "על אָבִּיסוּ זה לא" בשלמותו במסגרת הכנס).

מאיר, עירית וונדי סנדלר (2004) *שפה במרחב: אשנב לשפת הסימנים הישראלית*. חיפה: הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה.

ציטרון, עתי (יצא לאור במהלך 2017). מלים נע(א)ות שצריך לראות: התיאטרון החזותי של מעבדת התיאטרון בשפת סימנים, אָבִּיסוּ. בן פשט, מלכה (עורכת) *אוריינות חזותית*. תל אביב: הוצאת מכון מופ"ת והקיבוץ המאוחד.

Meir, Irit and Wendy Sandler (2008). *Language in Space: A Window onto Israeli Sign Language*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Sandler, Wendy and Diane Lillo-Martin (2006) *Sign Language and Linguistic Universals*. Cambridge University Press.

Saussure, Ferdinand de. 1959 [1916]. *A Course in General Linguistics*. (Translated from French). New York: McGraw Hill.

1. עתי ציטרון - סימנים משתנים: מתקשורת יומיומית לשפה תיאטרלית

במעבדת התיאטרון בשפת סימנים חוקרים השחקנים את ההיבטים המופיעים של הסימנים בהם הם משתמשים בחיי היומיום. הם בודקים מה עובר על סימן כשמגדילים אותו בהגזמה, כשחוזרים עליו שוב ושוב עד שהוא מתחיל להשתנות "מעצמו", כשמאטים את סימונו, כשמעתיקים את אזור הסימון לחלק אחר בגוף, כשמשנים אותו באמצעות חיבור של הבעת פנים שונה מהמקובל או תנועה של אברים שאינם שותפים לסימון בדרך כלל. הסימנים לא מאבדים את משמעותם המקורית, אבל מתווספים אליהם רבדים נוספים, ונופך פואטי או הומוריסטי, בדומה למניפולציות הנעשות בשפה בעת כתיבת שירה. ההיגיון המכוון את התחביר בתקשורת יומיומית מאבד חלק מכוחו לטובת חיבורים אסוציאטיביים, מפתיעים, יוצרי מתח. עבודת האלתור בסטודיו מבוססת על שיטות עבודה הנהוגות בתיאטרון פיזי, בהן מקדימה הפעולה הגופנית של השחקן את המחשבה ומאפשר יצירת ביטויים בלתי צפויים. שילוב הסימנים עם מחוות הנמצאות בשימושם של חירשים ושומעים כאחד מאפשר פיתוח של שפת מופע חזותית, המתבססת על שפת סימנים, אך אינה דורשת תרגום. ללא תרגום, השומעים הצופים בעבודה מוכרחים להתמקד באותו כתב-חידה תיאטרלי שנוצר לנגד עיניהם ולפענח אותו בעזרת "מפתחות" המוצעים להם מדי פעם. באופן זה, הם מתוודעים לא רק לשפת הסימנים, אלא גם לתרבות החירשים, שעליה מתבססים החומרים התיאטראליים. לצופים החירשים צפוי עונג הטמון במפגש עם שפתם המוצגת בלבוש חדש ועם האפשרויות המשחקיות הטמונות בלבוש חדש זה. בעזרת דוגמאות שצולמו בוידאו בזמן העבודה, נראה את השחקנים "מגלגלים" סימן בידיים עד שהוא משתנה, הופך לישות תנועתית חדשה, ומתגלם בסימן שונה. אחר-כך נראה אותם משלבים סימנים אחדים ומחוות ביצירת קטע בו התנועה מובילה ליצירת תוכן אישי או חברתי-פוליטי. ננתח רגעים אחדים מכל דוגמא על מנת לנסות להבין את מהות השינויים שעוברים הסימנים משפת היומיום לשפה מופעית.

2. גל בלזיצמן (עם עתי ציטרון, ונדי סנדלר) – מימוש הפוטנציאל של הגוף המביע: "ארגז הכלים" של שחקני אָבִיסוּ

השחקנים בקבוצת אָבִיסוּ הם בעלי יכולות הבעה פיזיות משוכללות הנובעות בחלקן מתרגול שיטות העבודה הנהוגות בתיאטרון הפיזי. במהלך התרגול, נוצר "ארגז כלים תיאטרלי" המכיל כלי עבודה כמו תנועה שחוזרת על עצמה ו'פריז', ומשמש אותם ביצירתם. בנוסף, או למעשה – קודם לכן, יכולות ההבעה הפיזיות שלהם נובעות מעצם היותם חירשים ששפתם הטבעית היא שפת הסימנים, המתקיימת בערוץ פיזי-חזותי. אברי הגוף בשפה מייצרים את המבע הלשוני ולהם תפקידים דקדוקיים. הבעות הפנים למשל מקבילות לאינטונציה בשפות דבורות (Nespor & Sandler 1999), וכפות הידיים מייצגות סימנים המקבילים למילים. לצורת הסימן, שלושה מרכיבים הכרחיים: תבנית כף-יד, מיקום ביחס לגוף ותנועה במרחב. שינוי במרכיב אחד גורר שינוי במשמעות הסימן (Stokoe 1960). למעשה, ניתן לראות ברכיבי הדקדוק של שפת הסימנים "ארגז כלים לשוני" שמשמש את דובריה בתקשורת יומיומית וכמו כן בהבעה פואטית-יצירתית, בה לעיתים עוברים על החוקים כדי ליצור משמעויות חדשות (Sutton-Spence 2005).

בתרגיל הלקוח מעבודת הסטודיו, מפתח השחקן סימנים ומחבר ביניהם. דוגמא (2a,b) מציגה מעבר לסימן 'לעוות'. זהו סימן דו-ידיני שמיקומו מול מרכז הגוף (1), אך השחקן בוחר לשנות את המיקום ולהתחיל לסמנו היכן שידיו נמצאות: יד אחת ליד הלב שם סימנה קודם את הסימן 'לרחם', והשנייה על האוזן מסמנת 'מכשיר שמיעה'. הידיים חוזרות על תנועת הסימן עד שיוצרות אותו ליד האוזן, ומשם הוא נע במרחב אל האוזן השנייה, בניגוד לסימן הלקסיקלי שאינו נע. שינוי מאפייני הסימן הבסיסיים (מיקומי תחילתו ותנועתו) מייצר משמעויות חדשות שמקשרות את משמעות העיוות למכשיר השמיעה ולרחמים¹ (רחמי החברה השומעת כלפי החירשים).

ניתן לראות שהשימוש בשני "ארגזי הכלים" יחד, משכלל את יכולות ההבעה של הגוף ומייצר הקשרים חדשים ומשמעויות נוספות.

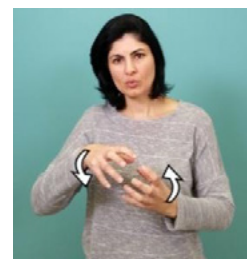
דוגמאות

2b
'לעוות' (סימון ליד האוזן)

2a
'לעוות' (תחילת הסימון)

1
'לעוות' (סימון לקסיקלי)

- Nespor M. & W. Sandler (1999) Prosody in Israeli Sign Language. *Language and Speech* 42(2-3): 143-176. doi:10.1177/00238309990420020201.
- Stokoe W.C. (1960) Sign language structure: An outline of the visual communication system of the American Deaf. *Studies in linguistics: Occasional papers* 8. Buffalo, NY: Dept. of Anthropology and Linguistics, University of Buffalo.
- Sutton-Spence R. (2005) *Analyzing sign language poetry*. Basingstoke

3. ננה בר – "על אביסו זה לא" מאתגר את תפיסת הגוף הפגום של החברה ההגמונית באמצעות הישענות על שפת הסימנים הישראלית (ההרצאה בשפת הסימנים)

שמיעתנות (אודיזם), כמו גזענות, מייחסת עליונות לגוף בעל קול ושמיעה. הדיכוי של קהילת החירשים מתבטא בכפיית אידיאל "הגוף השומע", במאמצי נרמול החירשים, במחיקת תרבות החירשים, ובשלילת שפת הסימנים. בשל תפיסת החירשות כטרגדיה, חווים את עצמם רוב הילדים החירשים כגוף פגום. דמיינו לעצמכם ילדים/ות לומדים "בידיים קשורות". גוף שנשללה ממנו הזכות להתנועע אינו רק אילוסטרציה של היסטוריית הקהילה החירשת, אלא גם חלק מהנרטיב העכשווי שלה. כשהגוף החירש נתפס כ"חורג מהנורמה", האדם לומד להתייחס לעצמו באופן שלילי, גם כשהוא משתמש בשפת הסימנים. כתוצאה מכל אלה, התנועה מושתקת, ובקרב בני ובנות המיעוט נוצרות פגיעות חריפה, נחשלות בהשכלה ועוד.

לתפיסתנו, חירשות היא מגדר תרבותי נוסף שנגזר משונות של הגוף. גיליגן (1995) טענה שהקול הנשי הושתק ואיבד מערכו עקב הבניה חברתית. בעקבותיה, אני עוסקת בהיעדר הסימן, הסימן כתנועה של הגוף והנפש, והכוח של המסמן לשנות את המסומן. הסימנים המרובדים של משתתפי מעבדת התיאטרון בשפת סימנים אביסו יכולים לכונן מרחב חדש ורדיקלי. הפואטיקה החזותית מסוגלת ליצור נדבכים חשובים בתפיסת שפת הסימנים תוך קריאת תיגר על תפיסת החברה את הגוף החירש. בעזרת הביקורת הפמיניסטית של לורד ושל ריץ' (2006), "איך הסובייקט של הדיכוי יכול למחות בשפה של המדכא", אציג דוגמאות לאופן בו יכולה אמנות להגדיר מחדש את תפיסת הגוף האנושי ולאתגר את ההגדרות הנורמטיביות. תנועת הגוף המסמן דוחה את התפיסה הממשטרת של החברה כלפי קהילת החירשים, ומערערת על השלילה של הסימן, המסמן והמסומן. יצירתה של מעבדת התיאטרון בשפת סימנים אביסו חוגגת בצורה אמנותית את האמירה הפוליטית לפיה הגוף משוחרר

ממסגרות המכפיפות והמקבעות אותו. כלומר באמצעות השפה החדשה תרתי משמע של 'אביסו' קיימת אופציה רדיקלית לפרק את המסומנים והסימנים הארכאיים והכובלים - פעולה שמשחררת את הגוף החירש ואת התנועה.

גיליגן, קרול (1995). בקול שונה: התיאוריה הפסיכולוגית והתפתחות האישה. תל אביב: הוצאת ספריית הפועלים.

לורד, אודרי [1979] (2006). כלי האדון לעולם לא יפרקו את ביתו של האדון. ללמוד פמיניזם: מקראה: מאמרים ומסמכי יסוד במחשבה פמיניסטית. תל אביב: האגודה הישראלית ללימודים פמיניסטיים ולחקר המגדר, הוצאת הקיבוץ המאוחד, עמ' 195-190.

ריץ', אדריאן [1980] (2006). הטרוסקסואליות כפוייה והקיום הלסבי. ללמוד פמיניזם: מקראה: מאמרים ומסמכי יסוד במחשבה פמיניסטית. תל אביב: האגודה הישראלית ללימודים פמיניסטיים ולחקר המגדר, הוצאת הקיבוץ המאוחד, עמ' 189-172.

רב תרבותיות, שפה ואקדמיה

גילוי, כיסוי ואתיקה בקבוצה מרובת תרבויות הקוראת ספרות בעברית

אילנה אלקד-להמן ויעל פויס

בהרצאה נציג פנומנוגרפיה לשונית בהקשר רב תרבותי, שהתבצעה כמחקר שדה אקולוגי. מטרת המחקר היא ללמוד על השימוש בשפה העברית בשיח דבור, בכתיבה קבוצתית ובכתיבה אישית, בהקשר של קריאת ספרות בקבוצה רב-לשונית, רב-דתית ורב-תרבותית. לקריאה בהקשר חברתי רב-תרבותי ערך בחינוך לדמוקרטיה ובלמידה אתית של ספרות. שיח על יצירות ספרות מורכבות הוא הזדמנות למגע בין-אישי שיש בו מבט בפניו של האחר, באופן בו לוינס (2004) מציג אחרות בכתביו.

המחקר בחן אילו תופעות נחשפות בעת שיח קבוצתי בעברית על טקסט ספרותי בקבוצת מורים יהודים וערבים, כיצד מיוצג שיח זה בכתיבה קבוצתית ומה מיוצג בכתיבה אישית לאחר מעשה. במחקר השתתפו שתי קבוצות סטודנטים לתואר שני (N=85), מורים לשפות, משתי מכללות לחינוך. באחת, ערבים בלבד (n=19) ובשנייה ערבים ויהודי (n=66). נתונים נאספו באמצעות הקלטות דיון, כתיבה קבוצתית, כתיבה אישית וראיונות. החומרים נותחו תוך שימוש משולב בגישות מתחום המחקר האיכותני (ליבליך, תובל-משיח, זילבר, 2010); מתחום המחקר הפנומנוגרפי התכוונותי-אקספרסיבי (Anderberg, Svensson, Alvegård, Johansson, 2008) ומתחום הספרות (אלקד-להמן, 2010). כמושא לדיון שימש סיפור קצר מאת פרנץ קפקא, "שיבה הביתה".

ממצאינו על התגובות לסיפור מלמדים כי הכתיבה מבטאת גילוי וכיסוי: סטודנטים שאינם דוברי עברית ילידיים 'כיסו' על קשיי כתיבה באמצעות הסתמכות על כותבים ילידיים או באמצעות שמירה על פורמליות בכתיבה. כמו כן, נמצא מתח בין גילוי לכיסוי ההתייחסויות הפוליטיות לסיפור. הממצאים מלמדים על הבדלים בין הקבוצות ההומוגניות של דוברי הערבית לקבוצות ההטרוגניות של יהודים וערבים, בתגובות הכתובות, הקבוצתיות והאישיות. כמו כן, נמצאו הבדלים בין תגובות לסיפור בשיחה הקבוצתית, בכתיבה הקבוצתית, בכתיבה אישית ובראיונות שהתקיימו מאוחר יותר. הממצאים מלמדים על תרומת ההטרוגניות לתהליכי הלמידה וללומדים, ובמקביל, על הנמכת עוצמתו של המרכיב הפוליטי בדיונים הקבוצתיים ועל הדחקתו המוחלטת בכתיבה הקבוצתית. הפוליטי חוזר ועולה בכתיבה האישית. בתהליך קריאת הספרות נחשף מבט אל פני האחר, אך הוא נשא אופי פנים-אתני יותר מאשר בין-אתני. כמו כן, מלמד ניתוח התגובות הכתובות על כתיבה שונה מבחינה לשונית, מבחינת ארגון ופיתוח, ועל תפיסה שונה של מהות הכתיבה האקדמית בקבוצות הערביות ההומוגניות לעומת זו של הקבוצות ההטרוגניות.

אלקד-להמן, א' (2010). 'לקחת ללב': קריאה ספרותית כשיטה לניתוח במחקר האיכותני. עורכת: ע', קופפרברג. *חקר הטקסט והשיח: רשומון של שיטות מחקר* (עמ' 81-110). באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון שבנגב.

לוינס, ע' (2004). *הומניזם של האדם האחר*. ירושלים: מוסד ביאליק.

ליבליך, ע', תובל-משיח, ר', זילבר, ת' (2010). בין השלם לחלקיו ובין תוכן לצורה. בתוך: ל', קסן, מ', קרומר-נבו (עורכות). *ניתוח נתונים במחקר איכותני* (עמ' 21-42). באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון.

Anderberg, E., Svensson, L., Alvegård, C., Johansson, T. (2008). The epistemological role of language use in learning: A phenomenographic intentional-expressive approach *Educational Research Review*: 3(1), 14-29 .

התיתכן הוראה חד-לשונית בהכשרה לייעוץ חינוכי בישראל?

אריאלה בארי בן ישי ולורי גרינברגר

באוניברסיטאות ומכללות רבות בישראל לומדים זה לצד זה סטודנטיות וסטודנטים יהודים וערבים, אזרחי המדינה. נושא זה נחקר רבות בהתייחס למפגש בין שתי קבוצות ובפרט קבוצות הנמצאות במצב של קונפליקט מתמשך (דה מלאך ובארי-בן ישי, 2009; זוננשיין, 2008; חלבי, 2000; מעוז, 2009). כמו כן עסקו מחקרים רבים ביחסים בין שתי הקבוצות בכיתה (Beckerman, 2007). טרם נחקר נושא זה בהכשרה לייעוץ חינוכי.

בהרצאה הנוכחית, יוצגו ממצאי מחקר שנערך לאחרונה באחת המכללות לחינוך במרכז הארץ, אשר עסק בחוויית הלמידה המשותפת של סטודנטיות ערביות ויהודיות, הלומדות לתואר שני במגמה לייעוץ חינוכי. במחקר זה, סוגית השפה נמצאה כמשתנה מרכזי ורלוונטי לכל הנחקרות. כול המרואיינות ציינו קשיים הקשורים בשפה כמקשה על יחסים חברתיים וכמכשול להצלחה לימודית של הסטודנטיות הערביות, לתקשורת בין שתי הקבוצות ולתחושת השייכות הקבוצתית. בנוסף, ידיעת השפה העברית נתפסה ככלי למוביליות חברתית בכיתה וקריטריון ליחס חיובי של המרצים. העובדה שכל קבוצה דוברת שפת אם שונה, נתפסה כמחסום ליצירת קבוצות עבודה, עניין באחר, ויצירת קשרי חברות. הבדלי השפה היוו חייץ בין שתי הקבוצות וחידדו את השוני והמרחק ביניהן. יתרה מזאת, הפרשי הגיל וניסיון החיים שאפיינו את הסטודנטיות בכל קבוצה, מצא ביטוי בשפות השונות שדיברו הסטודנטיות והקשה על מציאת שפה משותפת בחדר. ממצא נוסף נמצא בהקשר למקומה של השפה ביחס למרצים, כדוברי עברית בלבד וחסרי בקיאות במורכבות איתן מתמודדות הסטודנטיות הערביות.

בהנחה שסטודנטים משני העמים ימשיכו ללמוד יחדיו באותה כיתה, עולות שאלות באשר לדרכים ובשפות יש ללמד, ולשינויים שנדרש מהסגל לעשות על מנת שתניתן חוויה לימודית שוויונית לכל הסטודנטים.

דה מלאך, ד., בארי בן ישי, א. (2009). הקבוצתי הוא אישי ופוליטי שילוב למידה מתהליכים קבוצתיים עם למידה על החברה ברוח הפדגוגיה הביקורתית. *מקבץ, כתב העת הישראלי לטיפול קבוצתי של העמותה להנחיה וטיפול קבוצתי: כרך 14, גליון 1, עמודים 49-66.*

גרינברגר, ל. ובן ישי-בארי, א. (2016). למידה בקבוצה מרובת זהויות בהכשרה לייעוץ חינוכי: התנסות ותרומה לעבודת היועץ. דו"ח מחקר מכון מופ"ת.

זוננשיין, נ. (2008). דיאלוג מאתגר זהות. יהודים מתמודדים עם זהותם במפגש עם פלסטינים. פרדס הוצאה לאור.

חלבי, רבאח (2000). "דיאלוג בין זהויות": מפגשי ערבים ויהודים בנווה שלום/ואחת אל סלאס. הוצאת הקיבוץ המאוחד, תל אביב.

מעוז, י. (2009). השערת המגע ביחסים לא סימטריים: חמישה מודלים מושגיים של מפגש בין תרבותי מתוכנן בין יהודים וערבים בישראל – מטרות, מנגנונים ודילמות.

Bekerman, Z. (2007). Rethinking Intergroup Encounters: Rescuing Praxis from Theory, Activity from Education, and Peace/Co-existence from Identity and Culture. *Journal of Peace Education, 4*(1), 21-37.

اللغة العربية في اروقة الاكاديمية العبرية

רבאח חלבי

يُعنى هذا البحث بموقع اللغة العربية ومكانتها في الكليات والجامعات الاسرائيلية. ويستند إلى تجربة مدّة خمسة عشر عاماً من التدريس في المعاهد العليا، وبالأساس في الجامعة العبرية وكلية أورانيم. وقد اعتمدت في بحثي هذا على آليات المشاهدة والمتابعة إضافة إلى مقابلات وُجاهية مع خمسين طالباً وطالبةً عربية.

اعتدتُ في السنوات الاخيرة أن أبدأ كلَّ حصّة بإلقاء التحية على الطلاب - عرباً ويهوداً - باللغة العربية، وأن أستعمل بعض المصطلحات باللغة العربية لفظاً وكتابةً في كلِّ درس. تصرّفي هذا رفع من معنويات الطالبات والطلاب العربي وهو ما لمستّه من خلال مشاهدتي وما عبّروا عنه في المقابلات التي أجريتها معهم. فقد قالوا أن سلوكي هذا يُشعرهم بالأمان ويزيد مشاركتهم الفاعلة في الدرس ويساعدهم على التعبير عن أنفسهم. واتضح أيضاً، أن الأمر يفتح لهم فرصة استعمال اللغة العربية وإن كان ذلك نادراً.

رغم تحدّتي باللغة العربية وتشجيعي الطلاب العرب على استعمالها والتحدّث بها، يفضّل معظمهم مواصلة التحدّث باللغة العبرية أو اختيار السكوت. أما عندما يتمّ استعمال اللغة العربية في الدرس فعادة ما يكون ذلك بمبادرة طالبات متفوّقات يتمتّعن بثقة عالية بأنفسهن وهويتهن. وعندما يحصل ذلك تفتتح الطريق أمام الآخرين الذين "تفتتح قريحتهم" وتزداد مشاركتهم في الدرس أضعاف ما كانت عليه قبل انتقال الحديث إلى اللغة العربية.

ينبع هذا التصرف من الطالبات والطلاب من نفسياتهم كأبناء أقلية مُضطهدة. وفيه مؤشر واضح على علاقة اللغة بالهوية (أمارة، 2010)، وعلى انعكاس الصراع القائم بين الشعبين والثقافتين على اللقاء بين اللغتين (حلبي وزاك، 2000).

يشكّل هذا البحث ونتائجه مؤشراً على أهمية الرفع من شأن اللغة العربية في المعاهد العليا الاسرائيلية وتعزيز مكانتها. إضافة إلى كون خطوة كهذه ذات دلالة رمزية وإعلاناً عن حسن النوايا، من شأنها أن تُمكن الطالب العربي وتُعزز ثقته بنفسه وترفع من معنوياته ضمن حيز ثقافي باللغة العبرية.

أماره، م. (2010). اللغة العربية في اسرائيل: سياقات وتحديات. الاردن: دار الفكر، دار الهدى ودراسات.

حلبي، ر.، زاك، م. (2000). اللغة وعاء الهوية واسباس الثقافة القومية. في ر. حلبي، (مؤلف) حوار الهويات: لقاءات عربية- يهودية في واحة السلام (ص. 165-189). القدس: معهد الدراسات في مدرسة السلام.

השפה הערבית באקדמיה הישראלית

רבאח חלבי

המחקר דן במעמד השפה הערבית באקדמיה הישראלית, ומתבסס על 15 לימוד באוניברסיטה העברית ובמכללת אורנים. המחקר התבסס על ניסיון אישי, הסתכלות וכן 50 ראיונות עם סטודנטים וסטודנטים ערבים. מתוצאות המחקר עולה שיש חשיבות גדולה להנחת השפה הערבית באקדמיה הישראלית, הן מהבחינה הסימבולית והן מבחינה פרקטית כאשר זה עוזר בהעצמת הסטודנט הערבי ומגבירה את בטחונו העצמי.

התפילה היהודית 'שמע ישראל', ספר 'דברים' ו'הברית בין ריבון לווסל במזרח הקדום': הדגמה של זיקות בין תרבותיות ובין טקסטואליות באמצעות ניתוח אינטרטקסטואלי

חיים רביב

על פי הגישה האינטרטקסטואלית ראוי לראות את הטקסט כחוליה בשרשרת של יצירה טקסטואלית. כל חוליה כזו היא נקודת חיבור בין טקסט-תשתית לטקסט-תוצר, ובין הטקסטים מתרחש דיאלוג בעל היבטים שונים של תוכן, מבנה ועוד. בכל שלב התפתחותי עשוי טקסט-תוצר להפוך ולהיות טקסט-תשתית, ועל גביו תתפתח היצירה הטקסטואלית הבאה. בהרצאה הנוכחית נציע התבוננות בטקסט התפילה היהודית 'שמע ישראל' על פי שרשרת של דיאלוגים טקסטואליים בין טקסט-תשתית לטקסט-תוצר. החוליה הראשונה שבה מתקיים דיאלוג היא בין תפילת 'שמע ישראל' שהיא טקסט התוצר, ובין ספרי המקרא שמהם היא נבנתה (בעיקר ספר דברים), והם במעמד טקסט התשתית. תפילה זו היא אמנם רק לקט של שלוש פרשיות, אך חשיפת הדיאלוג עם טקסט התשתית מזמנת ראייה חדשה אודות המבנה, הארגון והמשמעות של הלקט. בחוליית הדיאלוג השנייה טקסט התשתית (ספר דברים) מקבל מעמד של טקסט-תוצר, והוא מקיים דיאלוג עם טקסט-תשתית אחר שהוא החוזה החברתי-משפטי בין מלך לווסל, כפי שהיה מקובל במרחבי המזרח הקדום. עקרונות חברתיים-משפטיים מתוך החוזה מהדהדים בספר דברים, תוך העתקתם מיחסים בין בני אדם אל יחסים בין האדם והאל. ההתבוננות בשרשרת המשולשת של היצירה הטקסטואלית (חוזה בין מלך לווסל << ספר דברים << תפילת 'שמע ישראל') מדגימה את טענתה של קריסטטיבה (1986) ולפיה "הטקסט הוא מקטע בתוך רשת גדולה, בלתי נגמרת, של טקסטים". ההתבוננות גם ממחישה כיצד נוהג חברתי-תרבותי מקיים דיאלוג עם טקסט, ובעיקר מעניקה תובנות על תפקידה ומשמעותה של תפילת 'שמע ישראל'.

שפה ונוף לשוני

מתודולוגיה אינטגרטיבית לניתוח, ופרשנות ותיקוף של סדרת מחקרים בנוף הלשוני של תל אביב יפו 2006-2016

אילנה שוהמי ושושי וקסמן

רוב המחקר, מתחום הנוף הלשוני, מתאפיין במחקרים בודדים המתבצעים בנקודות ספציפיות של זמן ומקום. אפשר לתהות באיזו מידה יש לגוף מחקרי מסוג זה ייצוג ותוקף של התופעה בהקשרים רחבים יותר של זמן ומקום. גישה הרווחת כיום בהקשרים של מחקרים איכותניים הינה בחינה של מספר מחקרים השונים זה מזה מבחינת זמן ומקום אך משיקים זה לזה ומעוגנים בנושא רחב יותר העומד בבסיסם. שיטות המחקר בגישה של מטא סינתזה (synthesis of qualitative research) אמורות לתרום להבנה רחבה ומעמיקה יותר גם של תופעות של נוף לשוני.

במחקר זה השתמשנו בשיטה הנ"ל במספר מחקרים שערכנו מאז 2006 ואשר כולם מתמקדים בנושאים של נוף לשוני של תל אביב-יפו על מנת להגיע להבנה תיאורטית ואמפירית רחבה של עירוניות. מדובר על שבעה מחקרים אשר בחנו במשך עשור (2006-2016), מימדים שונים של הנוף הלשוני בעיר המאופיינת באוכלוסייה מגוונת של מהגרים, ערבים, מחפשי מקלט ואשר משתמשת בנוף לשוני על ידי גופים מרכזיים של העירייה, הממשלה, וגופי תיירות שונים כאמצעי לקביעת זהות, כוח ושליטה. המחקרים הספציפיים דנו בסוגיות של זהות קולקטיבית, אירועים, מיקום, זיכרון, חינוך ומשמעות

(Shohamy and Waksman, 2009; Waksman and Shohamy, 2010)

בהרצאה נתמקד על קבוצה מחקרית זו מבחינת רציונל הבחירה, הממצאים והשרשור בין מחקר למחקר. המסקנות הסופיות יניבו מודל תיאורטי ואינטגרטיבי בכדי להבין את כלל הממצאים בהקשר של תיאורית מורכבת ורבת רבדים על הנוף הלשוני במרחב אורבני כחלק בלתי נפרד מהתהוותו

יוצעו גם המלצות, דגשים ומתווים לכיוונים נוספים במחקרי נוף לשוני. (Lefebvre, 2003)

Lefebvre, H. 2003. *The Urban Revolution*. University of Minnesota Press: Minneapolis

Shohamy, E. and Waksman, S., 2009. Linguistic landscape as an ecological arena: Modalities, meanings, negotiations, education. In Shohamy, E. and Gorter, D. (eds.) *Linguistic landscape: Expanding the scenery*, Routledge. 313-331

Shohamy, E. and Waksman, S., 2010. Building the nation, writing the past. 241-255 in Jaworski, A. and Thurlow, C. (eds.), *Semiotic landscapes: Language, image, space*, Continuum.

"לכתוב שיר לאירוויזיון זה כמו לפתור תשבץ": על תפיסת העברית כשפה מכוערת בתחרויות האירוויזיון

יאיר אור

ב-1973 החלה ישראל להשתתף בתחרויות האירוויזיון, ונולד הצורך לקלוע לטעם האירופי בתחום הפזמונאות והשירה. תחרות הזמר המרכזית בישראל בשנות השישים והשבעים היתה "פסטיבל הזמר והפזמון", שנערכה ביום העצמאות, פנתה בעיקר לקהל יהודי-ישראלי, והרבתה לעסוק בנושאים לאומיים פנימיים, אך עם תחילת השתתפותה של ישראל באירוויזיון עלתה השאלה אם השירים הזוכים בתחרות המקומית עשויים להתאים לתחרות הבינלאומית. הדבר הביא לכמה גישושים וחיפושי דרך, שכללו בחירת שירים על ידי ועדות מקצועיות, הפיכת פסטיבל הזמר לפלטפורמה לשליחת שירים לאירוויזיון, ולבסוף, ייסוד תחרות הקדם-אירוויזיון ב-1981.

כניסתה של ישראל לאירוויזיון סימנה מעבר מעיסוק פנימי בתרבות הישראלית לעיסוק באופן שבו היא נתפסת בעולם, ובפרט באירופה. מעבר זה הביא להבלטתן של אידיאולוגיות או אמונות לשוניות (Irvine & Gal, 2000; Woolard, 1998) מסוימות. בייחוד היו שהצביעו על הבעייתיות שבשפה העברית, שאינה ערבה לכאורה לאוזן האירופית. המאפיין שנעשה מזוהה ביותר עם כיעור השפה העברית היה ההגה [x] (כ רפה או ח בהגייה האשכנזית-הישראלית), שנתפס על ידי עיתונאים, פזמונאים ומפיקים בישראל כמכשלה מיוחדת. כחלק מתפיסה זו היו ניסיונות לכתוב שירי אירוויזיון הנמנעים מהגה זה, או לעבוד עם הזמרים על הגייתם כדי שתישמע רכה ונעימה יותר.

הרצאה זו תבחן את הסוגיה דרך ניתוחם של קטעי עיתונות, שירים וראיונות, ותציע לראות אותה כהרחבה של תופעת האירופיאניזציה בתחרות האירוויזיון (Motschenbacher, 2016). מוטשנבאכר מראה כי לתחרות יש השפעה מנרמלת, המפעילה לחץ על כל המשתתפים למזער את מאפייניהם הייחודיים. היחס לעברית בתחרות יכול לשמש דוגמה לייחס מנרמל כזה, החושף את הדימוי העצמי הלשוני של הישראלים (או לפחות של חלק מהאליטות בישראל) כלפי העברית, וממחיש כיצד המבט המדומיין מבחוץ, של האירופים, עשוי להשפיע על דימוי עצמי זה.

Irvine, J. T., & Gal, S. (2000). Language ideology and linguistic differentiation. In P. V. Kroskrity (Ed.), *Regimes of language: Ideologies, politics, and identities* (pp. 35-83). Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press.

Motschenbacher, H. (2016). *Language, normativity and Europeanisation: Discursive evidence from the Eurovision Song Contest*. London: Palgrave Macmillan.

Woolard, K. A. (1998). Introduction: Language ideology as a field of inquiry. In B. B. Schieffelin, K. A. Woolard, & P. V. Kroskrity (Eds.), *Language ideologies: Practice and theory* (pp. 3-47). New York & Oxford: Oxford University Press.

ניתוח מטאפורות רב-אופניות בפרסומות כאמצעי יעיל להוראת חשיבה ביקורתית על הנוף הלשוני

אמיר מיכלוביץ'

בהרצאה זו תוצע גישה חדשה לניתוח ולהוראה של הנוף הלשוני בכיתה באמצעות דיון במטאפורות רב-אופניות בפרסומות המוצגות במרחבים ציבוריים. פרסומות מרבות להשתמש במטאפורות כדי לפנות לצד האי-רציונלי של צרכנים ולהשפיע עליהם דרכו (Forceville, 2007). כך, הן נוטות לתאר את המוצר/מותג (למשל, קולה קולה) במונחים של תחום אחר לחלוטין (למשל, אֶחוּוה) ויוצרות קשר מלאכותי בין השניים. אולם, בני נוער מודעים לעתים רחוקות לאופן המניפולטיבי שבו מנגנון זה פועל ומשפיע עליהם. במסגרת תחום אוריינות המדיה נחקרות כיום תכניות התערבות בית-ספריות לגיבוש עמדות ביקורתיות כלפי פרסומות (del Mar Pàmies, Ryan, & Valverde, 2016). המחקר הנוכחי בדק אמפירית כיצד ניסוח לשוני של מטאפורות רב-אופניות בפרסומות מעמיק את הספק והביקורתיות של תלמידים כלפי ייצוגים אלו – כחלק מהמרחב הציבורי (Gorter & Shohamy, 2009) – ומעודד אותם לשוב לעמדה של צרכנות רציונלית. 161 תלמידי שכבת ט' בב"ס שש-שנתי ניתחו סוגים שונים של פרסומות, ענו על שאלוני לפני-אחרי הנוגעים לעמדותיהם כלפי פרסומות ולתהליך הניתוח של פרסומות. המשתתפים חולקו לקבוצת ניסוי (שבה ניתחו פרסומות באמצעות מושג המטאפורה) ולקבוצת ביקורת (שבה למדו שיעור רגיל בספרות). התוצאות הראו כי ניתוח מטאפורות בפרסומות מעלה באופן מובהק את העמדות הביקורתיות של המשתתפים כלפי פרסומות, משפר את הבנתם את המבנה והמניעים של פרסומות ומאפשר להם למפות ולהבחין בין סוגי פרסומות לפי מידת המטאפוריות שלהן. בהרצאה יוצגו ממצאים אלו במפורט כעדות לאפקטיביות של מושג המטאפורה כמשקפיים ייחודיים להתבוננות ביקורתית בפרסומות במסגרת הוראה בביה"ס. זאת ועוד, ממצאים אלו עשויים להעיד על יתרון אפשרי של ניתוח מטאפורי של הנוף הלשוני בכלל בהקשרים חינוכיים.

del Mar Pàmies, M., Ryan, G., & Valverde, M. (2016). How intervention can empower children as consumers in dealing with advertising. *International Journal of Consumer Studies*, 40(5), 601-609.

Forceville, C. (2007). Multimodal metaphor in ten Dutch TV commercials. *Public Journal of Semiotics*, 1(1), 15-34.

Gorter, D., & Shohamy, E. (2009). Introduction. In D. Gorter, & E. Shohamy (Eds.), *Linguistic landscapes: Expanding the scenery* (pp. 1-10). New York: Routledge.

EFL Textbooks and Identity Construction: A case study on Arabic/Hebrew speakers in Israel

Muzna Awayed-Bishara

This article examines how the texts included in English textbooks shape and construct the English learner's national identity, attitudes towards the Other, and ideological stands regarding the Israel-Palestine conflict. This topic is particularly significant in Israel, as the English curriculum is uniform for all populations, including Palestinian Arabs.

Discourse analysis of EFL materials has shown how their fundamentals are used as tools for perpetuating and reproducing dominant Jewish and Western hegemonies while marginalizing Palestinian Arab cultural and communal identities (Awayed-Bishara, 2015).

This study presents a discourse analysis of interviews with 30 high school students (Jews and Christian/Muslim Arabs). Analysis indicates that learners recurrently use re-contextualization, indexical pronouns, and positive-self or negative-other narratives to associate/disassociate themselves from the texts and narratives included in English textbooks. Analysis of responses to an article on a black teenage dropout, for example, reveals a constant shift in the self through differentiating a "positive self" from a "negative other". Most of the Hebrew speakers' responses generally demonstrate how superior they feel towards the Other, how uninformed they are about who the other is, and how fully they accept the legitimacy of the Jewish-Zionist values promoted in the texts. Conversely, most Arabic speakers demonstrated an understanding of how marginalized they are in the Israeli educational system and other spheres, how cultural and religious narratives may be contradicting national narratives within their Palestinian Arab community, and how they seem to accept their role as victims of discrimination.

This work assumes that EFL discourse in Israel has a constructive role in shaping people's ideologies, attitudes, and identities since identity seems to be constructed dialogically and in reference to the Other (Blommaert 2005; Wodak et al. 2009).

Awayed-Bishara, M. 2015. Analyzing the cultural content of materials used for the teaching of English to high school speakers of Arabic in Israel. *Discourse & Society*. May 2015, 1-26.

Blommaert, J. (2005). *Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wodak, R., de cilia, R., Reisigl, M. and Liebhart, K. 2009 [1999]. *The discourse construction of national identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

שפה, ספרות ואמנות

הספרות הדיגיטלית: אינטראקציה בין ספרות לאמנות

אימאן יונס

הרעיון להציג את הספרות כפעילות אמנותית אינו חדש. בתרבות הערבית, למשל, הופיע מאז התקופה הממלוכית ז'אנר המכונה "שירה ויזואלית", אשר נועד להעניק לעין את זכותה ליהנות מהשירה, לאחר שזכות זו נגזלה ממנה לטובת האוזן במשך תקופה ארוכה, כיוון שהשירה הייתה מוקראת בעל-פה. באותה התקופה כתבו השוררים קצידות ויזואליות שונות, אשר כמה מהן הופיעו בצורת ציורים של פרחים, עצים ובעלי-כנף, ואחרות הופיעו בדמות צורות הנדסיות כגון מרובעים, משולשים ועיגולים. ז'אנר זה של שירה זכה לכינויים רבים כגון "שירת העץ", "השירה המצוירת", "השירה ההנדסית", "השירה הקונקרטי" וכיו"ב. כמו כן, אמנות הקליגרפיה הערבית מהווה הוכחה נוספת לקשר שבין המילה לתמונה הוויזואלית, שהרי הקליגרפים הערבים הם בעלי ניסיון עתיק יומין בכתיבת פסוקי קוראן ובתי שיר בצורות ויזואליות אמנותיות שונות.

עם התקדמות הטכנולוגיה והופעת האמצעים השונים, חלו שינויים רבים באופן הכתיבה בכלל והכתיבה הספרותית בפרט, מה גם שגם אמצעי הכתיבה השתכללו. הכתיבה היוצרת עברה מכתביה על נייר לכתביה על מסך ומכתיבה באמצעות דיו ועט לכתביה בשיטות המולטי-מדיה (Multimedia). דבר זה הביא להופעת מה שמכונה "הספרות הדיגיטלית" (Digital Literature), שהינה ספרות המשלבת בין המאפיינים הטכנולוגיים למאפיינים הספרותיים, כך שניתן להכניס לצד המילה הכתובה גם תמונות צבעוניות, קול, מוסיקה ותנועה. משמעות הדבר היא שהמילה הכתובה הפכה להיות רק אמצעי ביטוי אחד מבין כמה אמצעים העומדים לרשות הסופר, דבר שהעביר את הספרות ממשור הקריאה למישורים אחרים כמו צפייה והאזנה.¹

בתרבות המערבית נחשבת הספרות הדיגיטלית לכזו הממשיכה את הזרמים האמנותיים הקיימים באירופה מתחילת המאה ה-15 עד תחילת המאה ה-20, ובראשם זרם הדאדאיזם (Dadaism), שדגל בשילוב של מספר אמצעים ביצירות האמנות. מבקרי האמנות טוענים שזרם זה הוא אשר סלל את הדרך למה שמכונה היום "החשיבה המסתעפת" ולאחר מכן "הטקסט המסתעף" (Hypertext).¹

הספרות הדיגיטלית שגשגה משמעותית במערב. הסופרים החלו ליצור טקסטים דיגיטליים שונים, אשר הוצגו כיצירות אמנות בתערוכות מיוחדות. כמו כן, נכתבו סביב נושא זה מחקרי ביקורת רבים והנושא אף הוכנס לכמה תכניות לימודים באוניברסיטאות ובמכללות. אך בעולם הערבי במקביל, על אף שנעשו ניסיונות רציניים לקדם נושא זה מבחינת חדשנות וביקורת, ההתקדמות שחלה בתחומים אלו עודנה איטית.

יש להדגיש גם שהנושא הזה עוד לא נחקר מספיק גם בארץ, כך שאין עד היום ספרות דיגיטלית ישראלית.

לאור זאת, שואף נייר זה לשפוך אור על הספרות הדיגיטלית בכלל ועל הספרות הדיגיטלית הערבית בפרט, בהיותה אחד מענפי האומנות הדיגיטלית. כן שואף הנייר להבליט את מאפייניה ואת יתרונותיה של ספרות זו בהשוואה עם הספרות המסורתית, ולחשוף אותה בפני הקהל הערבי והיהודי בארץ, וכל זה באמצעות הצגת דוגמאות שונות של ז'אנרים ספרותיים דיגיטליים שונים.

השפה כאמצעי תעמולה במשטר הדיקטטורי ביצירה:

"אעג'אם" מאת סנאן אנטון

גאולה אלימלך

סנאן אנטון הוא משורר, סופר, חוקר ומתרגם שנולד ב-1967 לאב עיראקי ולאם אמריקאית. הרומן הראשון שלו, "אעג'אם", יצא לאור בשנת 2002 והוא מתעד את חוויותיו של גיבור הרומן כאסיר בבית הסוהר בבגדאד.

העלילה מתרחשת בבגדאד בשנות ה-80, בתקופת מלחמת אירן-עיראק וחושפת את האלימות, הדיכוי, הכפיה, ההשפלה והעינויים שהיו מנת חלקם של אזרחי עיראק, אם כי הסוגיה המרכזית היא סוגיית התיעוד ההיסטורי.

לשם כך, עושה אנטון שימוש בשפה בשני כיוונים:

מצד אחד הוא מעלה את סוגיית השימוש של השלטון הדיקטטורי בשפה כאמצעי תעמולה, ומצד אחר, את השימוש שעושה האינטלקטואל הנאנק תחת כבלי המשטר, להצגת המאבק לחופש מחשבה ולחופש ביטוי.

כותרת הרומן "אעג'אם", גם היא מציגה מונח שמשמעותו דואלית: מחד גיסא משמעותו היא "אי בהירות, ערפול" ומאידך גיסא: "להבהיר את המילים ע"י הוספת ניקוד דיאקריטי".

כבר בחלקו הראשון של הרומן עולה סוגיית השפה בשני מישורים:

(א) בפתיחת הרומן מופיע מכתב שנשלח על ידי המחלקה לבטחון כללי ובו בקשה להטיל על אחד מפקידי המחלקה לפענח כתב יד חסר ניקוד דיאקריטי שצורף למכתב. מכתב זה משקף את הקושי הרב הכרוך במציאת תעוד היסטורי למעלליה של המערכת הרודנית, משום שכל המסמכים נמצאים תחת חסות המשטר ורק אנשיו מבינים את תוכנם ועלולים להשמידם או לסלפם. מכאן, שקיימת סכנה ממשית, שלא ניתן יהיה לחשוף או לפענח את המסמכים והארכיונים של המשטרים הללו.

(ב) תמת הכתיבה, שהיא אחת התמות המרכזיות ברומן, מעלה את השאלה: האם הכתיבה נובעת מצורך אישי או שמא מטרתה היא תיעודית?

השפה, סבור אנטון, משמשת מצד אחד ככלי לכתיבה יוצרת, ומצד אחר היא אמצעי וולגרי והרסני בידי השלטון הדיקטטורי המשתמש בתעמולה ובסיסמאות על מנת להשיג את מטרותיו.

Ikram Masmoudi, *War and Occupation in Iraqi Fiction* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2015).

Stephan Milich, "Conceptions and Representations of History in Modern Iraqi Fiction," in *From New Values to New Aesthetics: Turning Points in Modern Arabic Literature—Proceedings of the 8th EURAMAL Conference, Vol. 2: Postmodernism and Thereafter*, eds. Stephan Guth and Gail Ramsay (Wiesbaden: Harrassowitz, 2011), 167–186.

השפה כביטוי מודוס מודרני כניסיון לשבירת המוסכמות בלשון הספרות

אמיל חביבי ואבראהים אסלאן- כמקרה מבחן:

מבט אל שני סיפורים קצרים

ג'אלב ענאבסה

לשון הספרות הערבית המודרנית לא מנותקת מהלשון הכללית, אבל לפעמים יש גורמים (חברתיים, תרבותיים ואפילו פוליטיים), אשר משפיעים על לשונה של הספרות בכלל, ולשונה של הסופר בפרט. אם לשון הספרות המודרנית, נחשבת כחלק אינטגרלי מהלשון הכללית, לעתים לשון הספרות המודרנית מפתחת כלים חדשים, מאפיינים ומבנים לשוניים שונים, שעם בו העת, נהפכים לנחלתם של סופרים אחרים.

בשפה הערבית עומדים אתגרים רבים, כך למשל שאלת הדיגלוסיה (הפוצחא לשון הספרות והעאמיה לשון הדיבור). בנוסף יש את המאפיינים הלוקאליים של לשון וסגנון הסופר לפי המרחב האזורי. כמובן נציין גם כן הלשון הלקסיקלית של הספרות העממית, והלשון הלקסיקלית של הספרות הקונונית, השפעת העברית על השפה הערבית, ומעמדה השולי של השפה במרחב האזורי ובמדינת ישראל.

בהרצאה זו, אבחן את השפה והטכניקות הלשוניות, כביטוי לשבירת המוסכמות הקיימים בלשון הספרות, ככלי מודרני-חדשני, כל זה בכדי לשקף את המציאות הקיימת מבחינה ספרותית, חברתית ואפילו פוליטית.

בחרתי בשני סופרים למטרה זו, בהסתמכות על שני קבצים של סיפורים קצרים (הראשון הוא אמיל חביבי שחיבר הקובץ הסיפורי سداسية الأيام الستة "ששית ששת הימים" (1970), אשר הופיע בעקבות מלחמת ששת הימים, ואילו השני הסופר אבראהים אסלאן שחיבר הקובץ הסיפורי يوسف والرداء "יוסף והגלימה" (1987). אשווה בין שני הסופרים, שכל אחד מהם שייך לאסכולה ספרותית שונה, ושניהם ניסו לשבור את הכלים הידועים השימושיים בלשון הספרות המודרנית, לא רק לצורך חדשנות (וזאת מטרה בפני עצמה שלא מזלזלים בה), אלא גם בכדי להפוך את המוזר בלשון והמבנה הספרותי כדפוס רשמי יחסית, תוך כדי תיאור ההוויה הקיימת, ואפילו המציאות השבורה.

אדגיש שמלחמת ששת הימים השפיעה על שני סופרים אלה וסופרים אחרים בישראל ובעולם הערבי, לא רק ברובד הפוליטי בלבד, אלא ברובד החברתי והספרותי. דהיינו שני קבצי הסיפורים הנ"ל, מסופרים מפרספקטיבה אוניברסאלית אצל חביבי ואסלאן.

סומך, ששון (1980). שאלת הלשון בספרות הערבית החדשה. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.

גנאיים, מחמוד (1995). מסע הסיפור הפלסטיני בישראל. אוניברסיטת חיפה: פרסומי אלכרמל

אמארה, מוחמד (2010). השפה הערבית בישראל אתגרים והקדרים. ירדן: דאר אל-פקר.

Badawi, M. M. (1975). *A Critical Introduction to Modern Arabic Literature*.

Cambridge University Press.

Z. Abdel-Malek (1972). "The Influence of Diglossia on the Novels Of Yusuf al-

Sibaa'I", *JAL*. 3 132-141.

'Mismatch' Language and Possibilities of Attachment and Displacement in Marcel Duchamp's Readymades

Katharine Frankel

The objective of this paper is ready-mades, 'Objets Trouvés' conceived by Marcel Duchamp during 1913-1921. These ordinary objects are of manufactured or natural source¹ are defined as "daily used objects which are devoid of daily use and are displayed in a new context of art". (Gurevitz & Arav, 2012) Ready-mades, bring up a wide spectrum of progressive technological and cultural-social history, and interdisciplinary thinking. They represent individual and collective living, forms of life in which we live (Wittgenstein, 2001), telling a universal dialectical story of Man and his Object Machines.

This paper offers a structural formation in understanding Marcel Duchamp's art works, combining multi-disciplinary fields which connect: Art and Psychoanalytical theoretical approaches, underpinning linguistic and philosophical construction rulings, examined in view of Marcel Duchamp's readymades.

Two main thoughts are raised that emphasize structural recurring patterns which deal, amongst others, with the consistent and emergent aspects of attachment and displacement in Marcel Duchamp's readymade artworks. The other suggests that these ready-mades indicate structural psychological development stages, defense mechanisms, and technological inventive creativity. I will reason whether all these correlate as structural indexical behavior ruling and as linguistic indicators, to some extent, in the philosophy of language. Wittgenstein asserts that "the totality of existing states of affairs in the world" entails the analysis of the configuration of objects (material or words), in the same way that possible linguistic metonymies "match", or "mismatch", as ruling clues (Dascal, Weizman 1987), which Duchamp's ready-mades can exemplify and display.

Dascal, M. & Weizman, E. (1987). Contextual Exploitation of Interpretation Clues in Text Understanding: An Integrated Approach. In M. J. Verschueren & M. Bertuccelli-Papi (Eds.), *The Pragmatic Perspective*. (pp. 31-46). Amsterdam: John Benjamins.

Gurevitz, D. & Arav, D. (2012). *Encyclopedia of Ideas: Culture, Thought, Media*. (In Hebrew). (p.1111). Tel- Aviv: Babylon Publishing.

Wittgenstein, L. (1974). *Tractatus Logico Philosophicus*. (p. 8, 2.04). (D.F. Pears & B.F. McGuinness, Trans.). London/New York: Routledge.

De-grammaticalization in aş-Şāniʿ Arabic: Cross-Generational Changes in Spatial and Temporal Language

Letizia Cerqueglini

Spatial prepositions describe relations between objects to be located (Figures, Fs) and objects with respect to which Fs are located (Grounds, Gs). Speakers of Traditional aş-Şāniʿ Arabic (TAA) (over 65 years old) select appropriate spatial prepositions according to properties of Gs and some axial constraints (Cerqueglini 2015, Cerqueglini&Henkin forthcoming). Properties of Gs are based on cultural saliency, derived from daily practice and routine affordances, rather than on metric and formal features. In TAA Front Region is attributed only to [+FAMILIAR] [+FACED] Gs (man/horse/camel/dog/tent/coffee-pot/mountain), by means of prepositions: *giddām/gabl/(ʕa-)wijh* ‘in front of/before’ and object-part nouns: *wijh/ħašm/siddānih* ‘face/nose/forehead’. TAA opposes *(ʕa-)wijh/gabl* [FG Reciprocal Facing] to *giddām* [FG Alignment]: F-man ‘in front of’ and facing G-tent is *(ʕa)wijh al-bīt*; but facing away from it he is *giddām al-bīt*; F-man ‘in front’ of G-man, facing him, is *gabl az-zalamih*; not facing him, he is *giddām az-zalamih*, as if both are lined up facing the same direction (Cerqueglini 2016).

Middle aged aş-Şāniʿ (MAA, aged 46-64) have lost the cultural ontology of Gs and axial oppositions: *gabl* applies to human FG face-to-face; *giddām/(ʕa)wijh* apply according to inherent facedness of G or to Observer (O)’s perspective on every G, without axial oppositions. MAA attributes object-part nouns for Front Region of geographic elements (mountain/wadi) according to O’s perspective, no longer as inherent G-parts.

Prepositions indicating temporal [ANTERIORITY]/[POSTERIORITY] differ in TAA and MAA, revealing semantic modifications rooted in the transformation of the spatial system. The entire shift may well be due to the abandon of nomadism, to alphabetization (in different languages) and a new horizon of material culture.

Cerqueglini, L. (2015) *Object-Based Selection of Spatial Frames of Reference in aş-Şāniʿ Arabic*. Pisa University Press.

Cerqueglini, L. (2016) “Etymology, Culture and Grammaticalisation: A Semantic Exploration of the Front/Back Axis in Traditional Negev Arabic”. In George Grigore and Gabriel Biţună (eds.), *Arabic Varieties: Far and Wide. Proceedings of the 11th International Conference of Association Internationale de Dialectologie Arabe. – Bucharest, 2015*. Bucharest: Editura Universităţii din Bucureşti.

Cerqueglini, L., Henkin, R. (forthcoming) ‘Referential Complementarity in Traditional Negev Arabic’, to appear in BJALL.

Levinson, S.C. (2003) *Space in Language and Cognition: Explorations in Cognitive Diversity*. Cambridge: Cambridge University Press.

נפתוליו של מתרגם משירת "הדיואן"

נעמה בן עמי

הספר המפורסם ביותר אצל היהודים עולי תימן, אחר התנ"ך וספרי הקודש, הוא "הדיואן" - קובץ שירים שחובר על ידי משוררים יהודים בתימן ובראשם רבי שלום/שלם שבזי. שירים שנוהגים לשיר בשבתות, בחגים, בימי חול ובאירועים משפחתיים.

הדיואנים שהגיעו לארץ בידי עולי תימן היו כתובים בכתב יד.¹ מאחר ולא היו בתי דפוס בתימן, כל מי שרצה שיהיה ברשותו דיואן, העתיק בעצמו או מסר לאדם מיומן להעתיק עבורו קובץ שירים שבחר (מתוך כמות השירים העצומה), מה שגרם לשגיאות לא מעטות וחילופי גרסאות. חלק מדיואנים אלה הוצאו לאור בארץ.²

שפת השירים אינה אחידה בשל העובדה שהפייטנים חיו בתקופות שונות (מהמאה ה-17 עד מחצית המאה ה-20), מאזורים וממחוזות שונים בתימן. כמו כן היו דוברי דיאלקטים שונים שכתבו בסגנונות שונים ובשפות שונות (עברית, ערבית, ארמית ושילוב ביניהן).

השירה הערבית בדיואנים נכתבה באותיות עבריות, דבר שגרם לבעיה בשל מספר האותיות השונה בין שתי השפות (22 בעברית 28 בערבית). נוצר מצב של שימוש באות עברית אחת לשתיים עד שלוש אותיות ערביות, ושימוש בסימנים שונים לאותה אות אצל משוררים שונים.

אופן ביטוי האותיות שונה (אצל יהודי תימן, למשל, אין הבדל במבטא בין *ל* / *ל* ושתייהן נכתבו באות עברית אחת), ויש הבדל במבטא בערבית בין מחוז למחוז (כגון: באותיות ג ו-ק).

בין המשוררים היו בקיאים יותר ובקיאים פחות בדקדוק ובתחביר הערבי, והדבר בא לידי ביטוי בשיריהם. כמו כן הייתה תופעה של אינוס השפה כדי לשמור על המשקל והחריזה, עד כדי שינוי מבנה המשפט, המלים, הצירופים ועוד.

תופעות אלו מציבות בפני המתרגם אתגרים לא מעטים, כדי להגיע לרמה טובה של תרגום שירה זו.

ההרצאה תדון בבעיות שנתקל בהן המתרגם ובדרכים להתגבר עליהן.

השירה בדיואן נכתבה בשלוש שפות: עברית, ארמית וערבית, אך אתייחס בהרצאה רק לשירים שנכתבו בלשון הערבית.

להלן נקודות שאתייחס אליהם בהרצאה:

היהודים בתימן חיו כבני חסות (أهل الذمّة) תחת שלטונם של המוסלמים. הגזירות והרדיפות שידעו בכל הדורות באו לידי ביטוי בשירתם. בשל כך תפשו נושא הגאולה מקום מרכזי בשירתם. שירים אלה חיזקו את אמונתם של יהודי תימן באביהם שבשמים וחידשו בקרבם את ביטחונם בגאולה הקרובה.

שירת תימן בכללותה היא שירה דתית הרוויה בענייני דת ומוסר. רבים ממשורריה היו חכמי תורה ומורי הלכה בקהילותיהם שהועידו לשיריהם תפקיד לימודי וחינוכי.

המשוררים היהודים בתימן הכירו את השירה הערבית התימנית ואת שירת ימי הביניים בספרד. הם אימצו את הסגנון, המבנה, המשקל והחריזה, אולם ייחודה הוא בתוכנה - שירי

¹ טובי, יוסף, *כתבי-היד התימנים במכון בן צבי* (ירושלים, תשמ"ב).

² דיואנים רבים יצאו לאור בישראל, כגון: *חפץ חיים* – שירי רבינו שלם שבזי זצ"ל ומשוררי תימן, הוצ' שלמה מקיטון (ירושלים, תשכ"ו); *ספר השירים הגדול*, הוצ' אהרן חסיד (ירושלים תשכ"ו); הלוי, רצון, *שירת ישראל בתימן* (קרית אונו, תשנ"ט); יצהרי, מרדכי, *הדיואן המפורש* (ירושלים, תשנ"ב); יצהרי, מרדכי, *דיואן השירה התימנית הכללית* (נתניה, תשע"ה).

שבת ומועד, שירי חול, שירי עלילה מקראיים, שירי עלילה היסטוריים, שירים המתעדים אירועים מחיי גולת תימן ועוד. לעיתים מהווה השיר מקור יחיד למאורע, ויש שהוא משלים את ידיעותינו ממקורות אחרים. השירים נכתבו על ידי משוררים שהיו עדים להתרחשויות, ובזכותם הונצחו מאורעות ופרטים ביוגרפיים על חיי קהילות ואישים.

הלשון הערבית היא טבעית בקרב יהודי תימן, והשירה הערבית הייתה כנראה פרי התפתחות הכרחית.

במהלך המאה ה-15 החלה הערבית לחדור לשירה היהודית בתימן. נראה שבהתחלה היה זה שילוב עם הלשון העברית. חדירת הלשון הערבית לשירה היהודית הפכה בהדרגה ללשון שירה בלעדית במאות שירים ורבים מהם ממיטב שירת תימן הקלאסית.

במאות ה-16 וה-17 פרחו בתימן השירה האסלאמית ולא מן הנמנע כי זו חלחלה בקרב היהודים שחיו בה. המחקר החדש, לדברי ד"ר יהודה עמיר,³ אכן מספק ראיות להשפעה המוסלמית המקומית על שירת כמה מן המשוררים, לפחות בתבניות המורכבות של צורות ה"מושח" ובמרקם הדימויים החושניים הלקוחים מהשירה המוסלמית התימנית ומהריאליה של ארץ תימן.

הלשון הערבית תפשה מקום נכבד בשירה, בשל תלמידי חכמים מופלגים בדמותם של ר' יוסף בן ישראל ורבי שלום שבזי (המאות ה-16-17), מכוח סמכותם הרוחנית יכלו להנהיג את השינוי בהיקף רחב ולהנחילו לכל קהילות תימן. בקיאותם במקורות היהדות, תרבותם התלת-לשונית הגבוהה וידיעותיהם הרחבות בספרות המוסלמית המקומית – כל אלה הכשירו לשימוש חופשי ורהוט בכל חומרי הלשון על איכויותיה הצליליות וסממניה האומנותיים, וכל זאת תוך הקפדה מחמירה על צביונה היהודי של שירתם. המשוררים הנ"ל היו בעלי השכלה חילונית והכירו את הספרות המוסלמית המקומית (שיריהם מעידים כמאה עדים שהכירו את השירה המקומית ואת רזי לשונה).

ככל שתפשה השירה מקום חשוב ביותר בחיים החברתיים והפכה למצרך המוני, כן גדלה היענותה לשפת המקום ולמנטאליות השירה המהדהדת בסביבתו של הציבור הרחב. דומה כי השימוש המופלג בלשון הערבית הזרים בשירה כוחות חדשים וביסס את מעמדה כגורם משמעותי בהוויה החברתית והרוחנית בקרב השכבות הרחבות של יהדות תימן.

³ עמיר, יהודה, *שירתו של רבי יוסף בן ישראל*, חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", רמת גן, תשס"א, עמ' 67.

How do you say 'friend' in Latin and really mean it?

Ido Shvueli

The study of the ciceronian correspondence is a rare opportunity to examine the use of language in a cultural and historical context more than 2000 years distant from our own. The correspondence includes 37 extent books of letters addressed to a wide array of acquaintances- ranging from one-time official mandates to figures barely known, to on-going personal disclosures to close friends. In this talk I shall focus on Cicero's most personal connection, his friend Atticus. The objective is to discover how Cicero linguistically indicates and pragmatically creates emotional closeness, also defined as 'a private and inter-subjective relationship'. Seemingly a simple question, it is in fact an intricate one. The first difficulty is semantic: the substantive 'amicitia', ('friendship' in Latin), and its vocative 'amicus' ('friend'), have been shown to be heavily impregnated with socio-political associations, leaving no room for an inter-personal emotive meaning (R. Syme, H. Heath, L. Taylor)ⁱ. The second obstacle is cultural: it has been argued that the concepts of 'privacy' and 'subjectivity' are evolutionary – existent only since the modern perception of the 'self' and the creation of the 'private sphere' (H. Arendt, M. Foucault, Ch. Gill)ⁱⁱ. Consequently, 'a private and inter-subjective friendship' could not exist in ciceronian times. In this lecture, I shall illustrate that the Cicero-Atticus correspondence lacks specific terms of friendship. I shall further contend that this lacuna itself is of great significance- it signals the 'private and inter-subjective friendship' by negating the expected norms common to all other correspondences and evading the hierarchy of formal letter-writing.

ⁱSyme. R. *The Roman Revolution*. Oxford: Clarendon Press, 1939 ; Heath. M. *The Poetics of Greek Tragedy*. London: Duckworth, 1987; Taylor. L. R. *Party Politics in the Age of Caesar*. Berkeley: University of California Press, 1949 ;

ⁱⁱ Arendt, H. *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press, 1958 ; Foucault. M. *L'Hermeneutique Du Sujet: Cours Au College De France, 1981-1982*. Paris: Gallimard, 2001 ; Gill. Ch. Ed. "The Self and Hellenistic – Roman Philosophical Therapy." *Vom Selbst-Verständins in Antike Und Neuzeit = Notions of the Self in Antiquity and Beyond*. Berlin: De Gruyter, 2008.

"أثر كرفيف فراشات في أقصى الأرض"

الخطاب اللغوي للشاعرة المعاصرة أداة للتحرر والتأثير عبر ثلاث مزايا:

الذات، الجماعة والميتا-شعرية

عايدة فحماوي وتد (جامعة حيفا وأكاديمية القاسمي)

في ظلّ انحسار دور القصيدة العربية كلغة أداء وتعبير أساسية مشكّلة للوعي السياسي والثقافي والذائقة العامّة العربية، وفي ظلّ تصاعد دور الأدبيات العربيات في الحراك الأدبي، نجد أن كثيرات منهن اخترن الشعر كأداة أكثر قدرة وجمالية للتعبير عن خطاب التحرر والتأثير الذي يقدره.

تستعرض هذه الورقة إشكالية الأدوات الشعرية "الجديدة" التي تبنتها شاعرات مختلفات بدءاً من العناوين الصادمة مثل عنوان ديوان للشاعرة التونسية يسر بن جمعة بعنوان ليتي عاهرة (2016)؛ وانتهاء بخلق آليات خارجة عن المؤلف للتواصل بين المتلقي والقصيدة، مثل تقديم الشاعرة المصرية هبة عصام (ولدت 1976) لديوانها مشنقة في فيلم كارتون (2009) مصحوباً بلوحات من فيلم.

في القسم الثاني من المحاضرة سنركّز على ثلاث قصائد لثلاث شاعرات، سنعالج دور الأداء اللغوي الجمالي في تأثيث مفهوم التحرر والتأثير في القصائد الثلاث بشكل مقارن. القصيدة الأولى الشاعرة للجزائرية أحلام مستغمني (ولدت 1942) "تحد" وفيها تظهر اللغة كأداة خطاب تحررية في مواجهة التحديات الكبرى: السياسة، المجتمع، الكتابة. تستثمر الشاعرة الأدوات التقليدية كالتناصّ التوافقي، والقافية الوظيفية لبناء رؤيتها؛ أما الشاعرة العراقية وفاء عبد الرزاق (ولدت 1952) في قصيدة "وقفات"، فهي تُخرج الرموز من سياقها المؤلف وتجردها من قوتها الإشارية الراسخة في ذهن القارئ لترسم من خلالها مشاهد رؤيتها للكتابة الشعرية. في حين نجد أن الشاعرة الإماراتية ميسون صقر (ولدت 1958) تعبّر عن الخلاص بواسطة فعل الكتابة مستخدمة مركّبات جمالية ميتا- لغوية كالانزياح، تناصّ التضاد، التضمين الكاسر للمعنى.

1. Case , Sue-Ellen . *Performing Feminism* . London : Hopkins press , 1990 .
2. Millet ,Kate . *Sexual Politics* . G.B : Amchor press , 1971 .
3. Taha, Ibrahim. "'Beware Men, They Are All Wild Animals', Arabic Feminist Literature: Challenge, Fight and Repudiation", *al-Karmil: Studies in Arabic Language and Literature* 27, 2006, pp. 25-71.

"כאפקט הפרפרים בקצה העולם"

השיח השפתי אצל המשוררות הערביות ככלי להשתחררות והשפעה בשלושה רבדים: האני, הקולקטיב, והמטא-שירה

ד"ר עאידה פחמאוי ותד

ההרצאה תדון בהיבטים שפתיים פואטיים שאמצו ע"י המשוררות הערביות בעת החדשה, ככלי מרכזי בעיצוב שפת המאבק האידאולוגי אשר הן מנהלות דרך הכתיבה; שני מושגים מרכזיים עומדים במאבק ושיח זה: "השתחררות/שחרור" ו"השפעה". הסוגיה האידאולוגית הזו נעשית יותר מאתגרת ומורכבת עבור המשוררות בעוד הן מודעות להידחקות השירה לשוליים הספרותיים בעידן הפרוזה, לכן הן מנסות שילוב ערוצים שונים וכלים מגוונים להעצמת הקשר בין הקורא לטקסט, החל מבחירת כותרת פיקנטית, ועד להיעזרות בכלים לא שפתיים. בהרצאה נציג סוגיות מורכבות שונות שעולות מגישה ניסיונית זו של המשוררות.

בחלק השני של ההרצאה נתמקד בקריאה משווה בין שלושה שירים שמשקפים שלושה זרמים שונים בהבעת מושגי "השתחררות/שחרור" ו"השפעה". בחלק זה נעמוד על הכלים השפתיים והלשוניים והפואטיים המרכזיים שכל אחת מהמשוררות אמצה, תוך בחינת כח המלים העצום בהשתלבותן עם הכח המורכב של טכניקות השירה, והשפעתן על הקורא. המשוררות שנבחרו לחלק היישומי הן: האלג'ירית אחלאם מוסתגאנמי (נולדה ב 1942), העיראקית ופאא עבד אלרזאק (נולדה 1952), ומייסון סקר (נולדה ב 1958) מאיחוד האמירויות הערביות.

ⁱSyme. R. *The Roman Revolution*. Oxford: Clarendon Press, 1939 ; Heath. M. *The Poetics of Greek Tragedy*. London: Duckworth, 1987; Taylor. L. R. *Party Politics in the Age of Caesar*. Berkeley: University of California Press, 1949 ;

ⁱⁱ Arendt, H. *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press, 1958 ; Foucault. M. *L'Hermeneutique Du Sujet: Cours Au College De France, 1981-1982*. Paris: Gallimard, 2001 ; Gill. Ch. Ed. "The Self and Hellenistic – Roman Philosophical Therapy." *Vom Selbst-Verständins in Antike Und Neuzeit = Notions of the Self in Antiquity and Beyond*. Berlin: De Gruyter, 2008.

פאנל סיום

ישראל והעולם הערבי: ההבטחה והאתגר של תרגום ספרות ערבית לעברית
יו"ר: ד"ר יוני מנדל

בפאנל נעסוק בספרות, כאחד ממופעי התרבות החשובים, בהקשר החברתי-פוליטי של ישראל במזרח התיכון. תוך התעמקות בשאלות הנוגעות לתרגום ספרות ערבית נפתח צוהר אל עבר שאלות נושקות: מתי מתורגמת ספרות ערבית לעברית? מי מתרגם? מדוע? איך? מי הקהל? וכיצד ניתן לתרגם כפעולה של קירוב ולא רק כסימון מרחוק? בפאנל ישתתפו ארבעה חוקרים הלוקחים חלק בפרויקט ייחודי בשם "מכתוב" הכולל סדרה של ספרים המוקדשת כולה לתרגומים מערבית.

משתתפים: פרופ' יהודה שנהב (אוני' תל אביב; עורך ראשי, מכתוב)
ד"ר חנה עמית-כוכבי (מתרגמת ותיקה, בין היתר תרגמה את "אלף לילה ולילה")
ד"ר חוסיני אלח'טיב שחאדה, חוקר תרבות וספרות ערבית

האגודה הישראלית לחקר שפה וחברות
Israeli Association for Study of Language and Society
الجمعية العربية لدراسة اللغة والمجتمع

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
Ben-Gurion University of the Negev
جامعة بن غوريون في النقب